

47

Colecția POVESTIRI ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE

STEFAN ZWEIG

Jucătorul de ȘAH

EDITATĂ DE REVISTA ȘTIINȚĂ și TEHNICĂ

STEFAN ZWEIG

JUCĂTORUL DE ŞAH

In romîneşte, după versiunea franceză, de J. POPPER

Pe marele pachebot care, la miezul nopţii, avea să părăsească New Yorkul cu destinaţia Buenos-Aires, domnea obişnuitul du-te-vino din ultimul moment dinaintea plecării. Pasagerii se imbarcau intovărăşiţi de-o droaie de prieteni, poştaşii, cu şapca pe-o ureche, duceau telegrame şi strigau tot felul de nume prin saloane, se cărau cufere, se aduceau flori, copiii alergau plini de curiozitate de la un capăt la altul al vasului, şi, în vremea aceasta, orchestra cînta mai departe, de nimic tulburată.

Punîndu-mă pe cît puteam la adăpost de necontenita mişcare, vorbeam pe punte cu un prieten, cînd două-trei fulgerări scăpărară foarte aproape de noi — după cît se pare, era vorba de un personaj important pe care-l fotografiau în grabă, inaintea plecării. Tovarăşul meu aruncă intr-acolo o privire şi prinse a zîmbi: „Aveţi pe bord o pasăre rară: Czentovic". Şi cum eu nu prea dădeam semne că aş fi înţeles despre cine era vorba, el adăugă in chip de explicaţie: „Mirko Czentovic, campion mondial de şah. După ce a străbătut Statele Unite de la est la vest şi a ieşit invingător in toate turneele, se duce să culeagă noi lauri în Argentina".

De data asta mi-adusei aminte de tinărul campion şi de cîteva amănunte ce-l ilustrau uimitoarea carieră. Prietenul meu, un mai atent cititor al ziarelor decît mine, imi completă amintirile cu o seamă de anecdote.

Cam cu un an inainte, Czentovic devenise dintr-o dată egalul celor mai celebri maeştri şahişti. Alehin, Capablanca, Tartakover, Lasker, Bogoliubov nu mai aveau nimic ce să-l înveţe. Din 1922, de cînd Rzecevski, copilul-minune de 7 ani, se distinsese in campionatul de la New York, nu se mai pomenise ca un om atît de obscur să atragă în mod atît de strălucit atenţia lumii asupra ilustrei asociaţii a jucătorilor de şah. Facultăţile intelectuale ale lui Czentovic nu puteau îngădui sub nici un motiv să i se prevadă un viitor strălucit. Circula zvonul că acest campion era incapabil să scrie o frază, chiar în limba sa, fără a comite greşeli de ortografie, şi că, aşa cum susţinea un partener scos din fire, „lipsa lui de cultură era de-a dreptul universală".

Czentovic era fiul unui biet barcagiu de pe Dunăre, a cărui luntre fusese scufundată intr-o noapte de un vapor încărcat cu grîne. La moartea tatălui său, copilul, care nu avea mai mult de doisprezece ani, fu adoptat de preotul din satul său, iar acesta işi dădu toată osteneala ca să-l facă pe băiatul indiferent şi tăcut să-şi înveţe lecţiile pe care nu izbutea să le înţeleagă la şcoală.

Strădaniile sale rămaseră, însă, fără nici un rezultat. Mirko își apleca fruntea sa înaltă asupra literelor care îi fuseseră explicate pînă atunci de o sută și de o mie de ori și le contempla cu ochii pierduți în gol; creierul său nu era capabil să păstreze nici măcar cele mai elementare noțiuni. La paisprezece ani, mai socotea încă pe degete și se apuca să citească o carte sau un ziar numai cu prețul unor uriașe eforturi. Totuși nu s-ar fi putut afirma că dădea dovadă de lipsă de bunăvoință. El îndeplinea fără să crîcnească tot ceea ce i se cerea: căra apă, tăia lemne, muncea la cîmp, curăța bucătăria; într-un cuvînt, răspundea conștiincios, dar cu o încetineală ce te scotea din sărite, tuturor serviciilor ce i se pretindeau.

Dar ceea ce stîrnea îndeosebi durerea bunului preot era completa indiferență a protejatului său. De nimic nu se apuca din propria lui voință, niciodată nu-l frămînta vreo întrebare, niciodată nu se juca cu copiii de o vîrstă cu el: cum își mîntuia treaba, putea fi văzut stînd undeva, într-un ungher al odăii, cu un aer vag, absent, ca o oaie la păscut, fără să manifeste cel mai mic interes față de ceea ce se întîmpla în jurul său. Cum se înnopta, preotul își aprindea luleaua și, ca-n fiecare zi, începea să joace cu jandarmul cele trei partide de șah. Tînărul își apropia atunci de masă căpățîna sa de păr blond și fixa în tăcere masa de șah cu ochii lui pe care-i bănuiai adormiți și nepăsători sub pleoapele grele.

Intr-o seară de iarnă, în timp ce cei doi parteneri erau cufundați în jocul lor, se auzi clinchetul tot mai apropiat al clopoțeilor unei sănii ce aluneca în plină viteză pe zăpada de pe uliță. Un țăran, cu o șapcă ninsă, dădu buzna în casă și-l rugă pe preot să vină să-i facă maslul mamei sale bătrîne, care era pe patul de moarte. Preotul îl urmă fără să mai zăbovească. Jandarmul, care nu-și golise încă paharul cu bere, își aprinse din nou luleaua și se apucă să-și tragă pîslarii grei, pregătindu-se de plecare. Deodată își dădu seama că Mirko nu-și mai dezlipea privirea de la partida începută.

„Ei bine, nu cumva ai vrea s-o termini tu?" — rosti el în glumă, căci era convins că tînărul acela adormit n-ar fi putut să miște corect nici un pion de pe masa de șah.

Băiatul ridică timid capul, făcu semn că da și se așeză în locul preotului. Și iată că, din paisprezece mișcări, jandarmul fu bătut și silit să recunoască că nu-și datora înfrîngerea unei neglijențe din partea sa. Cea de-a doua partidă avu același rezultat.

„Dar ăsta-i măgarul lui Balaam!" — strigă preotul cînd se întoarse, minunîndu-se din cale-afară. Și îi explică jandarmului, mai puțin priceput ca el în ale Scripturii, cum, cu două mii de ani în urmă, se înfăptuise o minune asemănătoare: o creatură necuvîntătoare a rostit pe nepusă masă vorbe pline de înțelepciune.

In ciuda orei înaintate, inimosul preot nu-și putu înfrîna dorința de a-și măsura puterile cu protejatul său. Mirko îl bătu cu ușurință. Juca încet, cu tenacitate, fără să se tulbure și nu-și ridica niciodată fruntea înaltă, aplecată asupra mesei de șah. Dar siguranța tacticii sale era în afară de orice îndoială; nici jandarmul și

nici preotul nu reuşiră, în zilele următoare, să-i ciştige vreo partidă. Preotul, care cunoştea mai bine decit oricine cit de-n urmă-i rămăsese pupilul in alte domenii, nu mai putea de curiozitate să ştie care erau limitele acestui dar, ce-l fusese hărăzit. Intr-o bună zi, il luă pe Mirko şi-l duse la bărbierul satului, porunci să i se tundă ciuful de păr. de culoarea paiului, ca să arate mai acătării, il urcă în sanie şi porni spre micul orăşel din apropiere. Cunoştea acolo cițiva şahişti fanatici, mai tari decit el, care puteau oricind fi găsiți la o masă, intr-un colț al calenelei din Piața Mare.

Cind intră, impingind înaintea lui pe băiatul de cincisprezece ani, cu părul cinepiu, cu obrajii roşii şi imbrăcat cu cojoc, clienții obişnuiți ai localului făcură ochii mari. Tinărul, cu privirea slielnică plecată in jos, nu se clinti pină ce nu fu chemat la una din mese. Pierdu prima partidă fiindcă nu-l văzuse niciodată pe inimosul său protector şi nici pe jandarm lolosind deschiderea siciliană. La a doua partidă făcu remiză cu cel mai bun jucător al societății, iar la următoarele ii bătu pe toți, unul după altul.

Astfel un mic orăşel iugoslav a fost teatrul unui eveniment neobişnuit, iar notabililor oraşului le-a fost dat să fie martorii senzaționalului debut al acestui campion plecat de la coada vacii. Luară in unanimitate, hotărirea să-l rețină pe tinărul minune pină a doua zi, pentru a avea vreme să informeze de prezența sa şi pe ceilalți membri ai clubului, şi indeosebi pe bătrinul conte Simczic, un fanatic al şahului. Preotul, care-şi privea pupilul cu o mindrie pin atunci incă neincercată, nu-şi putea neglija, totuşi, obligațiile sale duminicale; se declară gata să-l lase pe Mirko în grija acelor domni ca să arate şi mai bine ce era in stare. Instalat la hotel, pe cheltuiala jucătorilor, tinărul Czentovic văzu pentru prima oară in seara aceea o incăpere prevăzută cu un miner de tras apa...

Duminică după-amiază, intr-o sală înțesată de lume, băiatul rămase țintuit locului patru ore incheiate in fața mesei de şah şi-şi bătu toți adversarii; nu rosti nici o vorbă, nu ridică ochii. Cineva propuse o simultană. Cu mare greutate reuşiră să-i explice ce se înțelegea prin asta: trebuia să joace el singur impotriva mai multor parteneri. Dar de îndată ce pricepu, el şi execută fără zăbavă tot ce i se ceruse; trecea tacticos de la o masă la alta, scirțiind din pantofii săi grosolani, şi, ca să n-o mai lungim, ciştigă şapte partide din opt.

Atunci incepură interminabile deliberări. Deşi noul venit nu era un reprezentant al oraşului in sensul ingust al cuvintului, patriotismul local se trezi. Cine ştie dacă micul orăşel, a cărui existență abia era relevată pe hartă, n-avea să devină ilustru, dind lumii un om celebru. Un impresar, pe nume Keller, care de obicei se ocupa cu procurarea de cintece şi cintărețe pentru cabaretul garnizoanei se oferi să-l conducă pe tinărul fenomen la Viena, la un maestru remarcabil, după cum spunea el, care i-ar fi completat inițierea in arta sa. Cineva însă trebuia să acopere cheltuielile unei şederi de un an in capitală. Contele Simczic, care, in şaizeci de ani de practică

zilnică, nu intilnise niciodată un adversar atit de uimitor, semnă pe loc un cec. Astfel incepu extraordinara carieră a fiului de barcagiu.

In şase luni, Mirko invăţă toate secretele tehnicii jocului de şah; ce-i drept, cunoştinţele sale erau strict limitate. Lucrul acesta nu rămase neobservat, şi in cercurile pe care avea să le frecventeze mai tirziu s-a ris adesea pe seama lui. Czentovic nu reuşi niciodată să joace o singură partidă in abstract sau, cum se spune, orbeşte. Era absolut incapabil să-şi reprezinte in spaţiu masa de şah cu ajutorul imaginaţiei. Ii era necesar să vadă inaintea lui, reale şi palpabile, cele şaizeci şi patru de căsuţe negre şi albe şi cele treizeci şi două de piese. Chiar atunci cind ajunsese celebru in lumea intreagă, nu se despărţea de un joc de şah de buzunar, ca să aibă sub ochi poziţia pieselor dacă ar fi vrut cumva să rezolve o problemă sau să reconstituie partida unui maestru.

Defectul acesta, neglijabil prin el insuşi, ii dezvăluia in bună măsură lipsa de imaginaţie şi era viu comentat in societatea din jurul său, aşa cum s-ar fi vorbit, bunăoară, printre muzicieni, de un virtuos sau de un dirijor distins care s-ar fi dovedit incapabil să cinte sau să dirijeze fără partitură.

Dar această trăsătură nu avea nici o influenţă asupra uimitoarelor progrese făcute de Mirko. La şaptesprezece ani ciştigase douăsprezece premii; la optsprezece ani era campionul Ungariei; la douăzeci, campionul lumii. Cei mai indrăzneţi jucători, cei care prin inteligenţă, prin imaginaţie şi cutezanţă il intreceau cu mult pe Czentovic, nu putură rezista logicii sale implacabile şi reci. Ei se aflau in faţa lui ca Hanibal inaintea lui Fabius Cunctator, despre care Titus Livius ne spune că in copilărie dădea semne izbitoare de imbecilitate.

Ilustra galerie a maeştrilor şahului cuprinsese pină atunci tipuri cu cele mai deosebite inteligenţe: filozofi, matematicieni, capete cu imaginaţie infierbintată, şi adesea creatoare; de acum inainte, in această galerie avea să figureze un personaj străin lumii spiritului, purtind trăsăturile acestui ţăran greoi şi tăcut, căruia cei mai abili reporteri nu izbutiră vreodată să-i smulgă cel mai neinsemnat cuvint, ce ar fi putut să le servească in vreun articol. E drept că-şi scoteau din greu pirleala citind pe seama lui nenumărate anecdote.

Dacă stăpinirea de sine a lui Czentovic era incontestabilă atunci cind el se afla in faţa tablei de şah, in clipa in care o părăsea, devenea un individ comic, aproape grotesc, in ciuda ceremoniosului său costum negru şi a cravatelor sale impodobite pompos cu o perlă. In ciuda miinilor sale ingrijite şi a unghiilor lustruite cu pedanterie, el păstrase obiceiurile şi ţinuta tinărului ţăran mărginit care mătura odinioară camera preotului său.

Cu un cinism stingaci şi neruşinat, care ba ii scandaliza, ba ii inveselea pe colegii săi, nu urmărea decit un singur ţel: să stoarcă cit mai mulţi bani din talentul şi din renumele său. Lăcomia sa nu se dădea inapoi dinaintea nici unei meschinării. Călătorea mult, dar trăgea totdeauna la hoteluri de mina a treia şi primea să joace in

cluburile cele mai obscure, numai și numai ca să-și primească onorariul. Putu fi văzut pe un afiș făcînd reclamă unui săpun, și fără să-i pese de zeflemitori, care-l știau incapabil să scrie corect o frază, își vîndu semnătura unui editor care publică „o filozofie a șahului". De fapt, lucrarea fusese scrisă pentru editor, abil om de afaceri, de un student galițean.

Ca toți indărătnicii, Czentovic n-avea defel simțul ridicolului. De cînd ajunsese campionul lumii, se credea cel mai important personaj al umanității. Conștiința victoriilor sale asupra unor oameni inteligenți, causeuri străluciți și mari maeștri în ale scrisului, ca și faptul că reușea să cîștige mai mult decît ei îi transformaseră timiditatea într-o rece ingîmfare pe care o etala cu grosolănie.

„Dar cum ar fi fost posibil ca un succes atît de rapid să nu tulbure o minte atît de găunoasă?" încheie prietenul meu, după ce-mi povesti cîteva întîmplări caracteristice îngîmfării puerile de care dădea dovadă Czentovic. „Cum ai vrea ca unui țăran oarecare din Banat, de douăzeci și unu de ani, să nu i se urce la cap vanitatea cînd vede că e suficient să împingă niște piese pe o masă cu pătrate ca să cîștige într-o săptămînă mai mulți bani decît cîștigă într-un an cu lemnăritul și cu alte munci istovitoare toți locuitorii din cătunul său la un loc?

Și nu-i oare al dracului de simplu să te crezi un mare om cînd nici măcar nu-ți închipui că un Rembrandt, un Beethoven, un Dante sau un Napoleon au existat vreodată? Voinicul ăsta nu are decît un singur lucru în dosul frunții sale pătrate: faptul că n-a pierdut nici o partidă de șah de luni întregi, și, cum nici nu bănuie că mai există și alte valori pe lumea asta în afară de șah și de bani, are toate motivele să fie încîntat de sine însuși".

•

Cuvintele prietenului meu îmi treziră curiozitatea, cum, de altfel, era și de așteptat. Oamenii urmăriți de o singură idee m-au intrigat totdeauna, căci cu cît un spirit e mai limitat, cu atît el se apropie, într-un anume sens, de infinit. Oamenii aceștia, care trăiesc aparent în singurătate, își construiesc — cu ajutorul unor materiale proprii —, ca niște termite, lumi în miniatură, cu un caracter ieșit din comun. Așa stînd lucrurile, mi-am exprimat dorința de a-l observa îndeaproape pe acest curios specimen de dezvoltare intelectuală unilaterală și de a folosi cum se cuvine, în scopul acesta, cele douăsprezece zile de drum care ne despărțeau de Rio.

„Ai prea puține șanse de a-ți atinge țelul — mă preveni prietenul meu. Nimeni, pe cît știu eu, n-a reușit să-i smulgă lui Czentovic cea mai neînsemnată lămurire de ordin psihologic. În ciuda nemărginitei sale prostii, Czentovic ăsta e destul de viclean ca să nu se compromită niciodată. Și o face extrem de simplu: evită orice conversație, în afara celor cu compatrioții de-o seamă cu el, întîlniți prin hanurile mizere pe care le frecventează. Cum simte un om cult,

se retrage în carapacea sa; astfel, nimeni nu se poate lăuda că l-ar fi auzit rostind o prostie sau că i-ar fi măsurat ignoranța".

Experiența avea să justifice vorbele acestea. În timpul primelor zile ale călătoriei, m-am văzut silit să recunosc că era absolut imposibil să mă apropii de Czentovic fără să mă arăt de o indiscreție grosolană, care nu-mi era nici pe gust și nici nu-mi intra în obicei.

Se plimba adesea pe punte, dar totdeauna cu un aer preocupat și sălbatic, cu miinile încrucișate la spate, în atitudinea în care un tablou ni-l înfățișează pe Napoleon; pe deasupra se îndepărta cu atita bruschețe și grabă, încit ar fi trebuit să alergi ca să-i adresezi un cuvint. Nu apărea nici la bar, nici în fumoar, nici prin saloane. Stewardul îmi confirmă că-și petrecea cea mai mare parte a timpului în cabina sa, antrenîndu-se în fața unei mari mese de șah.

Trei zile mi-au fost de ajuns ca să mă conving că tactica sa defensivă era mai puternică decit voința mea de a-l întîlni; eram nespus de contrariat. Nu avusesem pînă atunci niciodată prilejul să cunosc personal un campion de șah, și cu cit mă străduiam să mi-l închipui pe acesta, cu atît mai puțin izbuteam. Cum să-ți imaginezi un creier preocupat toată viața numai de o suprafață compusă din șaizeci și patru de căsuțe negre și albe? Desigur, cunoșteam din experiență misterioasa atracție a acestui „joc regal", singurul dintre toate jocurile care scapă cu desăvîrșire de sub tirania hazardului, singurul în care nu-ți datorești victoria decît inteligenței tale sau, mai bine zis, unei anumite forme de inteligență.

Dar nu-l limitezi oare, în mod condamnabil, numindu-l joc? Nu este oare o știință, o artă sau ceva suspendat la mijloc, între acestea două, ca sicriul lui Mahomed — între cer și pămînt?

Originea jocului de șah se pierde în negura timpurilor, și totuși el este veșnic nou; mișcările sale sînt mecanice, dar nu duc la rezultat decît grație imaginației jucătorului; e strict limitat, într-un spațiu geometric fix, și totuși combinațiile sale nu au limită. Urmărește o dezvoltare continuă, dar rămîne steril. E o idee care nu duce nicăieri, o matematică care nu stabilește nimic, o artă de pe urma căreia nu rămîne nici o operă, o arhitectură imaterială; și cu toate astea a dovedit că e mai trainic, în felul său, decît cărțile sau decît orice alt monument, că e un joc unic, care aparține tuturor popoarelor și tuturor timpurilor; nimeni nu știe care zeu l-a dăruit pămîntului pentru a alunga plictiseala, pentru a ascuți spiritul și a stimula sufletul. De unde începe el, unde se sfîrșește? Un copil îi poate învăța regulile, un ignorant își poate încerca cu el forțele, ajungînd la o virtuozitate unică dacă i-a fost hărăzit darul acesta. Răbdarea și tehnica se adaugă unei ascuțite pătrunderi a lucrurilor, și, astfel înzestrat, ajungi să faci descoperiri ca în matematică, în poezie, în muzică.

Altădată, pasiunea pentru știință l-ar fi împins poate pe un Gall să disece creierul unui campion de șah asemănător celui despre care vorbim, pentru a vedea dacă materia sa cenușie nu prezintă o circumvoluțiune specială, un fel de mușchi sau de bosă caracteristică,

care să-l deosebească de ceilalți. Cît l-ar fi interesat cazul unui om în care darul specific al jocului de șah mergea mînă în mînă cu o lene intelectuală totală, ca un filon de aur într-o rocă comună!

În principiu îmi era clar, desigur, că un joc atît de original, atît de genial, își poate avea matadorii lui, dar nu puteam concepe activitatea unei inteligențe luate în întregul ei, redusă la această strîmtă cale, preocupată numai și numai să miște înainte sau înapoi treizeci și două de piese pe niște pătrate albe și negre, angajîndu-și în acest du-te-vino întreaga glorie a vieții sale! Cum să-ți închipui un om care consideră drept o ispravă faptul că a deschis jocul cu calul și nu cu altă piesă și care-și înscrie sărmana și mizera sa părticică de nemurire în paginile unei cărți consacrate șahului? Cum să-ți închipui, în sfîrșit, un om, un om dotat cu inteligență, care poate, fără să fi înnebunit, în timp de zece, douăzeci, treizeci, patruzeci de ani, să tindă cu toate forțele gîndirii sale spre următorul țel ridicol: acela de a încolți un rege de lemn într-un ungher al mesei de șah!

Și acum, cînd un asemenea fenomen, un geniu atît de bizar sau, dacă preferați, un nebun atît de enigmatic, se afla pentru prima oară în preajma mea, pe același vapor, la șase cabine depărtare de a mea, mă vedeam silit să recunosc că tocmai mie, căruia tot ceea ce ține de domeniul spiritului mi-a trezit totdeauna o curiozitate pasionantă, îmi era imposibil să mă apropii de el. Începui să urzesc cele mai absurde stratageme: ce-ar fi fost să-i cer un interviu pentru un mare ziar al cărui titlu l-aș fi născocit pe loc? Sau să-i fi propus un turneu bănos în Scoția? Pînă la urmă, mi-am amintit că vînătorul își atrage prada imitîndu-i strigătul din perioada dragostei; doar jucînd șah poți atrage atenția unui șahist.

Adevărul e că niciodată n-am fost un artist serios în acest domeniu, căci nu joc jocul acesta decît pentru propria-mi plăcere, nu mă așez în fața unei mese de șah decît pentru a-mi destinde spiritul. Joc în strictul înțeles al cuvîntului, adică mă distrez. În afară de asta, la șah, ca și în dragoste, ai nevoie de un partener, și habar n-aveam dacă mai erau pe bord și alți amatori în afară de mine și de soția mea. Pentru a-i atrage, dacă s-ar fi găsit cumva, ne-am instalat în fumoar, în fața unei mese de șah, și am început să jucăm. N-am apucat să facem nici șase mișcări că un pasager, apoi un altul se opriră în dreptul nostru și ne cerură voie să-i lăsăm să privească. În sfîrșit, cineva mă invită la o partidă. Era un inginer scoțian, pe nume MacConnor, care, după cum am aflat, făcuse avere săpînd puțuri de petrol în California. Îndesat, cu maxilare proeminente, cu dinți puternici, își datora în parte culoarea aprinsă a feței pasiunii pentru whisky. Era surprinzător de lat în umeri și acest lucru se făcea simțit pînă și în jocul său, căci domnul MacConnor făcea parte din acea categorie de oameni care au reușit în viață și sînt atît de plini de ei înșiși, încît consideră ca o umilință personală să piardă fie chiar și o inofensivă partidă de șah. Obișnuit să-și impună cu brutalitate voința și răsfățat de succesele

cale reale, acest selfmade man* masiv era atît de pătruns de superioritatea sa, încît privea orice se ridica împotrivă-i ca o încălcare a regulii generale și aproape ca o injurie. Pierdu în silă prima partidă și începu să explice, cu o autoritate volubilă, că-și datora înfrîngerea numai și numai unei clipe de distracție. La cea de-a treia se legă de gălăgia din camera învecinată; nu se întîmpla să piardă fără să-și ceară revanșa. La început îndîrjirea lui mă distră, iar mai tîrziu o considerai doar ca o circumstanță de ordin secundar, care nu-mi stînjenea întru nimic planurile mele.

A treia zi stratagema mea dădu roade, dar numai pe jumătate. Czentovic ne zărise oare pe fereastră în timp ce se plimba pe punte ori făcea din întîmplare în ziua aceea onorurile fumoarului? Sigur e că l-am văzut îndreptîndu-se fără voie spre noi și aruncînd din depărtare o privire de cunoscător asupra mesei de șah pe care ne străduiam să-i practicăm arta. MacConnor tocmai se pregătea să miște un pion. Dar vai! Această singură mișcare fu de ajuns ca să-l convingă pe maestru cît de nedemni eram de prea înaltul său interes. Cu gestul cu care respingi, fără măcar să-l răsfoiești, un roman polițist prost de pe tejgheaua unui librar, Czentovic se îndepărtă de masa noastră și părăsi fumoarul. „A cîntărit și a găsit că-i prea ușor" — îmi spusei în sinea mea, puțin intrigat de privirea aceea disprețuitoare. Și, dînd frîu liber proastei mele dispoziții, îi spusei lui MacConnor:

— Mișcarea dumitale, după cît se pare, nu prea l-a încîntat pe maestru.

— Care maestru?

Îi explicai că domnul care trecuse pe lîngă noi și ne aruncase o privire dezaprobatoare era Czentovic, campionul mondial de șah.

— Ei bine! adăugai, nu ne rămîne decît să înghițim afrontul și să ne obișnuim cu gîndul că ne disprețuiește, fără să ne-o luăm prea rău la inimă. Cine n-are, oase roade.

Dar vorbele acestea, rostite fără patimă, avură un efect surprinzător asupra lui MacConnor. Dintr-o dată își pierdu liniștea și uită pînă și de partida începută. Din pricina emoției începură să-i bată tîmplele. Îmi mărturisi că nu știuse pînă atunci că Czentovic se afla pe bord și că dorea neapărat să-și încerce cu el forțele. Apoi mă întrebă dacă nu-l cunosc pe ilustrul personaj. Răspunsul meu fiind negativ, îmi sugeră să-l opresc și să-l rog să joace cu noi. Am refuzat pe motiv că Czentovic nu părea prea dornic de noi relații. De altfel, ce plăcere ne-ar fi oferit o partidă jucată între un campion mondial și niște jucători de mîna a treia cum eram noi?

Trebuie să recunosc că n-ar fi trebuit să folosesc expresia de jucător de mîna a treia vorbind cu un om atît de vanitos ca MacConnor. Se dădu înapoi, declară sec că, în ceea ce-l privea, nu-l credea pe Czentovic capabil să refuze invitația politicoasă a unui gentleman și că el avea să se ocupe de treaba asta. Imediat ce i-am descris pe scurt, la cererea sa, înfățișarea campionului, el se

* Om care a ajuns prin sine însuși (în limba engleză).

avîntă cu impetuozitate pe punte, în căutarea lui. Am avut, astfel, încă o dată prilejul să constat că era imposibil să-l reţii pe proprietarul acelor umeri remarcabili cînd i se năzărea ceva şi am început să aştept cu oarecare nelinişte. După zece minute, MacConnor se întoarse. Nu părea cu mult mai calm.

— Ei bine? îl întrebai.

— Ai avut dreptate, îmi răspunse el, cu o mutră înţepată. Pe domnul acesta numai de amabilitate nu-l poţi învinui. M-am prezentat şi i-am spus cine sînt. Nici măcar mîna nu mi-a întins. M-am străduit atunci să-i explic cît de fericiţi am fi cu toţii, cei de pe bord, dacă ar accepta să joace cu noi o simultană.

A rămas ţeapăn de parc-ar fi înghiţit o prăjină şi mi-a răspuns că regretă, dar că s-a angajat printr-un contract să nu joace niciodată, în timpul întregului turneu, fără să primească onorariu. Se vedea deci silit să pretindă cel puţin două sute cincizeci de dolari de fiecare partidă. Am izbucnit în rîs:

— Nu mi-ar fi putut trece vreodată prin minte că a împinge niște pioni de pe un pătrat negru pe un pătrat alb poate fi o afacere atît de mănoasă. Nădăjduiesc că i-ai pus cu botul pe labe...

Dar MacConnor rămase imperturbabil:

— Partida va avea loc mîine după-amiază, la orele trei, în acest fumoar. Sper că nu ne vom lăsa atît de uşor făcuţi praf.

— Cum? I-ai acceptat condiţiile? strigai eu, consternat.

— De ce nu? C'est son métier *. Dacă m-ar fi durut dinţii, şi dacă un dentist s-ar fi aflat pe bord, i-aş fi cerut oare să-mi scoată dintele pe gratis? Czentovic are dreptate: oamenii cu adevărat capabili au ştiut întotdeauna să-şi conducă afacerile. În ce mă priveşte, sînt de părere că un tîrg cu cît e mai limpede, cu atît e mai bun. Prefer să plătesc decît să mă bizui pe favoarea domnului Czentovic şi să fiu obligat la sfîrşit să-i mulţumesc. Şi pe urmă, la clubul meu, mi s-a întîmplat să pierd mai mult de două sute cincizeci de dolari într-o seară, şi asta fără să am plăcerea să joc cu un campion mondial. Unui jucător de mîna a treia n-are de ce să-i fie ruşine dacă va fi bătut de-un Czentovic.

Ce mai încolo-încoace, era clar că MacConnor fusese adînc rănit în amorul său propriu de inocenta expresie „jucător de mîna a treia“. Dar, avînd în vedere că era hotărît să suporte cheltuiala acestei costisitoare distracţii, n-aveam nimic de obiectat; mi se oferea, în sfîrşit, prilejul să-l observ mai îndeaproape pe bizarul individ care-mi trezise curiozitatea. Ne grăbirăm să-i informăm despre eveniment pe cei patru sau cinci jucători de şah pe care-i cunoşteam pe bord şi, pentru a fi pe cît posibil mai liniştiţi a doua zi, rezervarăm toate mesele din vecinătatea noastră.

*

A doua zi, la ora dinainte stabilită, micul nostru grup se adunase. După cum era şi de aşteptat, lui MacConnor i se

* E meseria lui (în limba franceză).

oferi locul din fața maestrului. Nervos, scoțianul aprindea țigară după țigară și se uita neincetat la ceas. Dar ilustrul nostru campion se lăsă așteptat zece minute — lucru care nu mă miră defel, după cele ce-mi povestise prietenul meu — și-și făcu apoi apariția cu un calm insolent. Se indreptă spre masă cu pasul liniștit și măsurat. Fără să se prezinte — „Știți cine sint și nu mă interesează cine sinteți", părea că ar fi vrut să ne spună prin atitudinea sa —, începu să organizeze jocul cu o uscăciune cu totul profesională. Deoarece era imposibil să facem o simultană obișnuită, căci nu aveam un număr suficient de mese de șah, propuse să jucăm toți la un loc impotriva lui După fiecare mișcare avea să se ducă la celălalt capăt al camerei ca să nu ne tulbure deliberările. Imediat ce-am fi terminat de jucat, aveam să lovim, in lipsa unei sonerii, o linguriță de un pahar ca să-l inștiințăm. Dacă ne declaram de acord, răminea să stabilim ca intervalul intre două mișcări să fie de zece minute. Am acceptat, firește, toate propunerile sale ca niște timizi elevi de școală. Zarul ii dădu piesele negre lui Czentovic; ca răspuns la deschiderea noastră, își jucă prima mișcare fără să se așeze și se retrase numaidecit în fundul camerei, in locul pe care-l alesese ca să aștepte; incepu să răsfoiască neglijent o revistă ilustrată.

Povestirea amănunțită a acestei partide n-ar avea prea mare interes. In douăzeci și patru de mișcări am fost definitiv bătuți. Nu era nimic surprinzător în faptul că un campion mondial invinsese cu ușurință o duzină de jucători mijlocii! Ceea ce ne displăcea insă mai mult era suficiența cu care Czentovic ne făcea să-i simțim superioritatea. Nu arunca asupra mesei de șah decit o privire distrată, ne măsura nepăsător, în trecere, ca și cum n-am fi fost nici noi altceva decit niște neînsuflețite piese de lemn, niște ciini rîioși cărora le-arunci un os, întorcîndu-le spatele. Dacă ar fi fost cit de cit delicat, îmi spuneam, ne-ar fi atras atenția asupra greșelilor pe care le făceam sau ne-ar fi încurajat cu un cuvint amabil. Dar nu, cum termină partida, acest soi de mașină de jucat șah rosti: „Mat!" Și apoi rămase locului, nemișcat și mut, așteptînd să afle dacă dorim s-o luăm de la capăt. Totdeauna te simți neputincios în fața oamenilor cu pielea atit de groasă. Mă ridicasem, înțelegind prin aceasta că socoteam distracția încheiată, cînd, spre marea mea ciudă, îl auzii pe MacConnor spunind cu o voce răgușită: „Revanșa!"

M-am înspăimintat de tonul său provocător; în clipa aceea, MacConnor aducea mai mult cu un boxer care vrea să lovească un gentleman binecrescut. Să fi fost oare rezultatul atitudinii prea puțin binevoitoare cu care ne-a tratat Czentovic sau, pur și simplu, al ambiției sale bolnăvicioase? Oricum, MacConnor părea că-și ieșise din fire. Se înroșise pînă la rădăcina părului, nările i se dilataseră, transpira vizibil și-și mușca buzele. O cută adincă i se săpase de la gură pînă la bărbia-i voluntară. În ochii săi recunoscui cu neliniște acea flacără de pasiune nebunească care

nu-l cuprinde de obicei decit pe jucătorii de ruletă atunci cind, pentru a şasea sau a şaptea oară, au mizat dublu pe o culoare ce nu iese. Prevedeam că acest amor propriu exagerat avea să-l coste intreaga sa avere, pe care avea s-o joace şi iar s-o joace cu Czentovic pină ce avea să cîştige cel puţin o dată. Şi dacă campionul ar fi intenţionat să persevereze, MacConnor ar fi fost pentru el o mină de aur din care avea să scoată citeva milioane de dolari inainte de a ajunge la Buenos-Aires. Czentovic rămase impasibil: „Cum doriţi — răspunse el politicos. E rindul domniilor voastre să luaţi negrele".

Cea de-a doua partidă incepu ca şi prima, cercul nostru lărgindu-se doar cu cîţiva curioşi. MacConnor privea fix masa de şah, ca şi cum ar fi vrut să magnetizeze piesele ca să le ducă la victorie. Imi dădeam seama că ar fi dat bucuros o mie de dolari ca să-şi procure plăcerea să strige „mat" unui adversar atit de puţin amabil. Ceva din indirjirea sa ni se transmitea şi nouă. Discutam fiecare mişcare cu mai multă pasiune decit inainte şi ne puneam de acord abia in ultimul moment cind il dădeam lui Czentovic semnalul care-l chema la masa noastră. Ajunsesem astfel la cea de-a şaptesprezecea mişcare şi, spre marea noastră mirare, situaţia ne era favorabilă, căci reuşiserăm să ducem pionul din linia c pină la căsuţa c_2; nu mai rămînea decit să-l aducem la c_1, pentru a ne face o nouă regină. Ce-i drept, nu prea eram siguri de norocul acesta, căci prea sărea in ochi. Il bănuiam cu toţii pe Czentovic, care vedea, desigur, mai departe decit noi, că ne intinde cu bună ştiinţă o cursă. Dar, oricit am căutat şi am discutat, n-am reuşit să descoperim capcana.

In sfirşit, dat fiind că răgazul reglementar era pe sfirşite, ne hotărirăm să riscăm. MacConnor era gata să facă mişcarea, cind cineva-l apucă brusc de braţ şi-i şopti cu aprindere: „Pentru dumnezeu, nu faceţi asta!". Toţi ne intoarserăm fără să vrem. In faţa noastră se afla un om cam de patruzeci şi cinci de ani, cu faţa ingustă şi ascuţită, pe care-l mai intilnisem pe punte şi care mă izbise din pricina paloarei sale. Pesemne că se apropiase de noi, in timp ce eram cu totul absorbiţi de problema ce-o aveam de rezolvat. Simţindu-ne privirile aţintite asupra-i, adăugă in grabă: „Dacă faceţi acum o regină, adversarul vă atacă imediat cu nebunul c_1, şi voi veţi răspunde cu calul. Dar, intre timp, el o să vă ameninţe tura in d, cu pionul său liber, şi chiar dacă daţi şah cu calul sinteţi pierduţi şi bătuţi in nouă sau zece mişcări. Sint cam aceleaşi poziţii pe care le aveau Alehin şi Bogoliubov in marele turneu de la Pistyan in 1922".

MacConnor, minunindu-se, ca noi toţi, lăsă piesa pe care o avea in mină şi-l privi pe omul care părea căzut din cer ca un inger salvator. Pentru a putea prevedea dinainte nouă mişcări care aveau să ducă la şah mat, trebuia să fi fost un profesionist distins, poate chiar un concurent al lui Czentovic, in drum spre acelaşi turneu.

Venirea și intervenția sa neașteptată într-un moment atît de critic ni se părea un miracol. MacConnor își reveni cel dintîi.

— Ce mă sfătuiți? murmură el din cale-afară de tulburat.

— Nu înainta acuma, evită adversarul! Înainte de orice, îndepărtează regele de primejdioasa linie $g_8 — h_7$. Partenerul dumitale va ataca probabil în cealaltă parte, dar vei para cu tura, $c_8 — c_4$; aceasta-i va costa două mișcări, un pion și superioritatea. Vei opune atunci un pion liber altui pion liber, iar dacă te aperi bine, vei face remiză. Mai bine n-ai putea-o scoate la capăt.

Eram tot mai mirați. Precizia și repeziciunea calculelor sale ne zăpăceau: ai fi zis că omul acesta citea mișcările într-o carte. Norocul nesperat pe care ni-l oferea de a face remiză cu un campion mondial, ținea de domeniul magiei. De comun acord, ne-am dat deoparte ca să-l lăsăm să vadă mai bine tabla de șah. MacConnor repetă:

— Să mișc regele din g_8 în h_7?

— Desigur! Trebuie să parezi lovitura adversarului.

MacConnor ascultă și lovirăm paharul. Czentovic se apropie cu pasul său liniștit și aprecie riposta dintr-o privire. Apoi mișcă un pion din b_2 în b_4, de cealaltă parte a regelui, așa cum prevăzuse salvatorul nostru necunoscut, care ne șopti numaidecît cu însuflețire:

— Tura, mută tura din c_8 în c_4, ca să fie obligat să-și apere pionul. Asta n-o să-i servească, de altfel, la nimic! Vei ataca apoi cu calul, $c_3 — d_5$, fără să-ți pese de pionul lui liber, și iată situația restabilită. De acum înainte, nu mai e necesar să te aperi!

Nu înțelegeam nimic din ce voia să spună, de parc-ar fi vorbit chinezește. Totuși MacConnor, subjugat, făcu ceea ce i se poruncea, fără să mai stea pe gînduri. Paharul răsună iarăși.

Pentru prima oară, Czentovic nu jucă imediat, ci privi întîi masa de șah cu mare atenție. Apoi făcu întocmai mișcarea prevăzută de străin și se pregăti să se îndepărteze.

Atunci se produse un fapt nou, neașteptat: Czentovic ridică ochii și începu să ne examineze. Era evident că încerca să afle cine îi opunea deodată o rezistență atît de tenace. Din acel moment, tulburarea noastră nu mai cunoscu margini. Dacă pînă atunci n-avusesem nici o speranță, gîndul că-i puteam răspunde aroganței înghețate a lui Czentovic făcea să ne clocotească sîngele în vine. Noul nostru prieten hotărîse deja care va fi următoarea mișcare. Apucai cu mîna tremurînd de emoție lingurița și lovii paharul ca să-l chem pe Czentovic. Încercarăm atunci primul nostru triumf. Campionul, care jucase pînă atuncea stînd în picioare, șovăi, șovăi îndelung și sfîrși prin a se așeza pe scaun. Se lăsă jos cu ciudă, greoi. Astfel încetă să-și mai arate, cel puțin din punct de vedere fizic, superioritatea asupra noastră. Îl obligasem să se pună pe același plan cu noi, cel puțin în spațiu. Reflectă îndelung, atît de aplecat asupra mesei de șah, încît abia de i se vedeau ochii, sub pleoapele-i întunecate, și din pricina teribilului efort pe care-l

făcea își ținea gura deschisă, ceea ce dădea feței lui rotunde o expresie cam neroadă. După citeva minute jucă și se ridică. Prietenul nostru murmură imediat: „Bine jucat! Nu se compromite. Dar nu vă lăsați ademeniți! Obligați-l să aleagă, trebuie s-o faceți, ca să puteți obține remiză; și atunci nimic nu-l va mai putea salva".

MacConnor făcu întocmai cum i se spusese. Apoi cei doi adversari se dedară pe masa de șah la o manevră, din care noi, ceilalți, martori inutili, nu înțelegeam absolut nimic. După șase sau șapte mișcări de felul acesta, Czentovic rămase un timp pe gînduri și apoi declară: „Remiză".

O clipă domni o liniște deplină. În fumoar năvăli dintr-o dată zgomotul valurilor, aparatul de radio din salon ne transmise un jazz, fiecare pas răsună distinct pe punte și pînă și ușorul șuierat al vîntului prin crăpăturile ferestrelor ajunse la urechile noastre. Repeziciunea cu care se produsese evenimentul ne tăiase răsuflarea, și eram de-a dreptul speriați de aventura aceasta de necrezut. Cum reușise oare necunoscutul să-l facă aproape să piardă o partidă pe un campion mondial? MacConnor se dădu brusc pe spate și scoase un „ah!" plin de veselie. Îl urmăream pe Czentovic. Mi se păruse că pălise în timp ce se jucau ultimele mișcări. Dar știa să-și țină firea. Tot atît de bățos și de indiferent, întrebă cu o voce neutră, dînd deoparte cu mîna piesele de pe masa de șah:

— Domnii doresc să facă și o a treia partidă?

Punea întrebarea într-un mod cu totul obiectiv, ca un om de afaceri. Dar, rostind aceste cuvinte, el nu i se adresa lui MacConnor, căci aruncase o privire pătrunzătoare și directă înspre salvatorul nostru. Așa cum un cal recunoaște un bun călăreț după echilibrul pe care și-l menține în șa, Czentovic își recunoscuse pesemne adevăratul său adversar din ultimele mișcări ale partidei. Fără voia noastră îi urmărirăm privirea și ne întoarserăm spre străin. Fără să-l dea timp să se gîndească sau cel puțin să răspundă, MacConnor îi strigă, revărsîndu-și prin toți porii triumfătorul orgoliu:

— Mai încape vorbă! Dar veți juca singur împotriva lui! Dumneavoastră singur împotriva lui Czentovic!

Atunci se produse un fapt uimitor. Străinul, care rămăsese ciudat de absorbit de masa de șah goală, tresări simțindu-se ținta atîtor perechi de ochi și, auzindu-se interpelat cu atît entuziasm, își pierdu cumpătul.

— Niciodată, domnilor, se bîlbîi el tulburat. E absolut imposibil... nici nu intră în considerație... de douăzeci sau douăzeci și cinci de ani n-am mai dat ochii cu o masă de șah... am intervenit în jocul dumneavoastră fără să vă cer voie și de abia acuma îmi dau seama ce deplasat am fost... vă rog să-mi iertați îndrăzneala, care nu se va repeta, vă asigur. Și, înainte să ne revenim din surpriza noastră, părăsi încăperea.

— Nu-i posibil ca lucrurile să se oprească aici! tună cloco-

titorul MacConnor lovind cu pumnul în masă. Auzi dumneata! Douăzeci şi cinci de ani de cînd n-a mai jucat şah! E nemaipomenit! Calcula fiecare mişcare, cunoştea cu mult înainte tactica adversarului! Nimeni nu poate juca aşa pe nepusă masă. E absolut imposibil — nu-i aşa? Rostind ultimele cuvinte, se intorsese intenţionat spre Czentovic. Dar campionul rămase nepăsător.

— Nu pot să judec. Sigur e că jocul dumnealui a fost foarte interesant; tocmai de aceea i-am şi lăsat o portiţă de salvare. In timp ce vorbea, se ridică şi adăugă din vîrful buzelor: Dacă unul din dumneavoastră doreşte mîine să facă o partidă, îi voi sta la dispoziţie începînd de la ora trei după-amiază.

Nu ne-am putut reţine o umbră de zîmbet. Ştiam cu toţii că Czentovic n-a avut de ce să se arate generos cu salvatorul nostru necunoscut şi că observaţia sa nu era decît un naiv subterfugiu pentru a-şi ascunde eşecul. Dorinţa noastră de a înjosi nemărginitul lui orgoliu deveni şi mai imperioasă. Din călătorii paşnici şi indiferenţi de pînă atunci, ne trezirăm dintr-o dată cuprinşi de o dispoziţie sălbatică şi bătăioasă numai la gîndul că pe acest vapor, în plin ocean, lui Czentovic i s-ar fi putut smulge laurii. Ar fi fost un record imediat anunţat, prin radio, lumii întregi.

La aceasta se mai adăuga şi atracţia misterului în care era învăluit eroul nostru şi contrastul dintre modestia sa, aproape excesivă, şi imperturbabila aroganţă a profesionistului. Cine să fi fost oare necunoscutul? Hazardul ne făcuse oare să descoperim un nou geniu al şahului? Sau poate că era un maestru deja celebru, care ne ascundea numele dintr-un motiv enigmatic? Dezbăteam aceste probleme însufleţiţi la culme, şi ipotezele cele mai îndrăzneţe nu ne ajutau să împăcăm sfiala străinului şi extraordinara sa mărturisire cu vădita-i pricepere în materie de şah.

Asupra unui punct eram totuşi de acord; voiam cu orice preţ să-l determinăm pe necunoscut să joace o partidă cu Czentovic a doua zi, iar MacConnor se angajă să suporte riscurile financiare. Tocmai cînd ajunseserăm la acest punct, aflarăm de la steward că necunoscutul era austriac, şi fiindcă-i eram compatriot mi s-a încredinţat mie misiunea de a-i prezenta cererea noastră.

După cîteva clipe îl descoperii pe punte, unde se refugiase. Citea, întins pe şezlong. înainte de a deschide discuţia l-am observat îndelung. Capul său ascuţit se sprijinea pe perne, într-o poziţie oarecum obosită, şi uimitoarea paloare a feţei lui relativ tinere mă izbi încă o dată. Părul îi era alb-colilie; nu ştiu de ce aveam impresia că omul acesta îmbătrînise de timpuriu. Se ridică curtenitor cînd mă apropiai de el şi se prezentă. Numele său era al unei vechi şi vestite familii austriace; îmi amintesc că-l purtase un prieten de-al lui Schubert şi unul din medicii împăratului.

Cînd i-am împărtăşit dorinţa noastră, păru extrem de zăpăcit. Aflai că habar n-avea că jucase cu un campion, şi încă cu cel mai celebru campion al secolului. Faptul acesta îl impresionă deosebit de mult, după cît mi se păru, căci mă întrebă de cîteva ori dacă

eram absolut sigur şi dacă adversarul său era intr-adevăr un maestru atit de notoriu. Aceasta imi uşură sarcina. In acelaşi timp, il bănuiam atit de delicat, incit crezui de cuviinţă că ar fi mai nimerit să nu-i pomenesc nimic de riscurile materiale pe care MacConnor şi le asuma. După un lung moment de ezitare, domnul B. se declară gata să accepte provocarea, „dar — adaugă el zimbind pe ginduri — spuneţi-le, vă rog, domnilor că nu trebuie să-şi pună prea mari speranţe in mine. Nu ştiu dacă sint in stare sau nu să joc o partidă de şah după toate regulile artei, şi acesta este adevărul adevărat. Crede-mă, am afirmat fără nici o falsă modestie că nu m-am atins de o masă de şah de pe vremea cind eram la gimnaziu, adică de mai bine de douăzeci de ani. Şi pe-atunci nu eram decit un jucător cu totul mediocru".

Rostise vorbele acestea cu atita simplitate, incit nu-i puteam pune la indoială buna-credinţă. Totuşi nu m-am putut ţine să nu-i impărtăşesc mirarea mea in ce priveşte faptul că-şi amintise cu atita precizie tactica diferiţilor maeştri pe care-i citase; pesemne că se interesase mult de şah, cel puţin in teorie. La aceste cuvinte, pe faţa domnului B. se schiţă acelaşi suris ginditor.

— M-am ocupat. Numai dumnezeu ştie cit e de adevărat! Dar aceasta s-a-ntimplat în imprejurări cu totul speciale, ba chiar unice. E o poveste destul de complicată şi care-ar putea să servească drept mărturie incintătoarei epoci pe care-o trăim. Dacă aţi avea cumva răbdarea să-mi acordaţi atenţie o jumătate de oră...

Mă invită cu un gest să iau loc pe şezlongul de lîngă el. Acceptai cu bucurie. Eram singuri. Domnul B. işi scoase ochelarii şi-şi incepu povestirea:

„Aţi fost atit de amabil să-mi spuneţi că sinteţi vienez şi că-mi cunoaşteţi numele. Totuşi bănuiesc că n-aţi auzit niciodată vorbindu-se de biroul avocăţesc pe care-l conduceam la inceput cu tatăl meu, mai apoi singur. Noi nu apăram procese strălucite, din acelea despre care se scrie in ziare, şi nu căutam să ne mărim clientela. De fapt nici nu mai practicam baroul in strictul sens al cuvintului. Ne limitam să fim consilieri juridici şi să administrăm bunurile marilor mănăstiri cu care tatăl meu, vechi deputat al partidului clerical, întreţinea relaţii strinse.

In afară de asta — v-o pot spune fără să comit o indiscreţie, deoarece monarhia ţine azi de domeniul trecutului —, citiva membri ai familiei imperiale ne incredinţaseră girarea averilor lor. Legăturile acestea cu clerul şi curtea datau de două generaţii — unul din unchii mei fusese medic al impăratului, iar altul stareţ la Seitenstetten —, şi nouă nu ne rămînea decit să le păstrăm. Aveam o activitate liniştită şi intr-un sens mută, care ne fusese lăsată moştenire şi care nu ne pretindea pentru ca s-o putem păstra decit o extremă discreţie şi o cinste exemplară, două calităţi cu care răposatul meu tată era inzestrat in cel mai inalt grad. El a reuşit, in adevăr, să păstreze clienţilor săi o mare parte din averea lor, in ciuda inflaţiei şi a revoluţiei.

Cînd Hitler a venit la putere in Germania şi a început să deposedeze biserica şi mănăstirile, prin mijlocirea noastră s-au făcut tot felul de tranzacţii şi de negocieri dincolo de frontieră pentru a se evita cel puţin rechiziţionarea bunurilor mobiliare ale clienţilor noştri. In momentul acela, noi, tatăl meu şi cu mine, ştiam mai mult despre politica secretă a Romei şi a casei imperiale decît va afla vreodată publicul. Dar tocmai caracterul discret al biroului nostru — nu aveam nici firmă la uşă — şi prudenţa cu care evitam cu ostentaţie mediile monarhiste păreau că ne pun la adăpost de orice anchetă inoportună. Fapt este că în Austria nici o autoritate nu bănuia cituşi de puţin pe atunci că corespondenţa secretă a casei imperiale trecea aproape in întregime prin modestul birou pe care-l aveam la cel de-al patrulea etaj al unui imobil.

Dar, cu mult înainte de a cotropi lumea cu armatele lor, naţional-socialiştii organizaseră, in toate ţările vecine, o altă legiune, tot atît de primejdioasă şi de antrenată, aceea a inrăiţilor care se introduceau in toate birourile, in fiecare intreprindere şi-şi aveau posturile de spionaj pînă şi in cabinetele particulare ale lui Dolfuss şi Schuschnigg. Am aflat, dar vai, prea tirziu, că-şi aveau omul pînă şi-n biroul nostru. Nu era, ce-i drept, decît un biet funcţionar, pe care-l angajasem în urma recomandaţiei unui preot pentru a da biroului nostru aspectul unei întreprinderi obişnuite. Nu-i incredinţam decît o serie de comisioane inofensive, grija de a răspunde la telefon şi aceea de a pune în ordine o serie de acte lipsite de importanţă. N-avea autorizaţia să deschidă corespondenţa, eu insumi îmi scriam la maşină toate scrisorile importante, nu lăsam nici o copie la birou, luam acasă documentele de valoare şi dădeam consultaţiile secrete în stăreţia mănăstirii sau la unchiul meu.

Graţie acestor măsuri de precauţie, nu era nimic interesant de spionat la birou. Doar printr-o întimplare nenorocită, ambiţiosul individ şi-a dat seama că ne feream de el şi că totul se petrecea in spatele lui. Poate că, în lipsa mea, un curier imprudent a vorbit de «Majestatea Sa», în loc să-l numească «baronul Bern», aşa cum convenisem, ori ticălosul a deschis scrisorile, in ciuda ordinelor primite. Oricum, cert este că Münchenul sau Berlinul l-au pus să ne supravegheze inainte ca noi să fi avut cea mai mică bănuială. Abia mult mai tirziu, după ce am fost arestat, mi-am amintit de zelul neobişnuit de care dăduse dovadă în ultimul timp şi de insistenţa cu care se oferea să-mi ducă corespondenţa la poştă. Trebuie să mărturisesc că am cam fost lipsit de prevedere, dar cîţi diplomaţi şi ofiţeri n-au fost traşi pe sfoară de perfidia acestei clici?

Avui curind o probă palpabilă a atenţiei pe care mi-o arăta încă de multă vreme Gestapoul: chiar în seara cind Schuschnigg işi dădea demisia, în ajunul zilei cind Hitler avea să intre în Viena, fui arestat de S.S.-işti. Din fericire arsesem cele mai importante hîrtii deîndată ce auzisem discursul de adio al lui Schuschnigg şi, cu o clipă înainte ca zbirii să-mi bată la uşă, trimisesem la unchiul

meu, într-un coş cu rufe, prin intermediul bătrînei şi credincioasei mele servitoare, toate hîrtiile necesare pentru recunoaşterea titlurilor pe care mănăstirea sa şi doi arhiduci le posedau în străinătate".

Domnul B. îşi întrerupse povestirea ca să-şi aprindă o ţigară. Strălucirea vie a flăcării îi lumină gura; un tic nervos, care mă izbise şi înainte, îi strîmba colţul drept. Nu era decît o mişcare uşoară, abia perceptibilă, dar îi dădea întregului său chip o expresie de ciudată nelinişte.

„Îţi închipui, desigur, că am să-ţi povestesc acuma despre unul din acele lagăre de concentrare în care au fost închişi atîţi austrieci, credincioşi ţării lor, şi că am să-ţi descriu toate umilinţele şi torturile pe care le-au avut de îndurat! Mie nu mi s-a întîmplat nimic din toate astea. Am fost clasat într-o altă categorie. Nu m-au pus la un loc cu aceşti nenorociţi asupra cărora îşi revărsau nemărginita lor ură prin umilinţe fizice şi morale, ci într-alt grup, mai puţin numeros, de la care naţional-socialiştii sperau să smulgă bani sau informaţii preţioase. Modesta mea persoană nu prezenta, prin ea însăşi, nici un interes pentru Gestapo.

Pesemne că li se adusese la cunoştinţă că noi eram administratorii şi oamenii de încredere ai celor mai îndîrjiţi adversari ai partidului lor, iar de la mine sperau să obţină informaţii, pe care aveau să le întoarcă apoi ca probe zdrobitoare împotriva mănăstirilor, pentru a justifica acapararea bunurilor lor, împotriva casei imperiale şi împotriva tuturor monarhiştilor fideli. Erau convinşi, şi de altfel nu fără oarecare temei, că din averile ce ne trecuseră prin mîini rămăseseră resturi respectabile într-o serie de locuri inaccesibile lor. Astfel, m-au arestat din prima zi, ca să încerce să mă facă să vorbesc prin mijlocirea metodelor ajunse celebre datorită excelentelor lor rezultate.

Oamenii care făceau parte din această categorie nu erau trimişi în lagăre de concentrare: lor le era rezervată o soartă specială. Îţi aminteşti, poate, că nici cancelarul nostru şi nici baronul Rotschild n-au fost închişi în spatele sîrmei ghimpate, ci li s-a făcut aparenta favoare de a fi instalaţi într-un hotel în care fiecare îşi avea camera lui proprie. E vorba de hotelul «Metropol», acelaşi în care Gestapoul îşi stabilise cartierul general. Mie, personaj atît de obscur, mi-a fost hărăzită aceeaşi onoare.

O cameră separată într-un hotel — ce tratament mai uman s-ar putea visa? Şi totuşi, te rog să mă crezi, am fost plasaţi în camere de hotel, plăcut încălzite şi nu în barăci îngheţate, în care oamenii stau ca sardelele, nu pentru a ni se aplica o metodă mai umană, ci una mai rafinată. Presiunea pe care voiau s-o exercite asupra noastră, pentru a ne smulge informaţii, era de un soi mult mai subtil decît aceea a loviturilor de bîtă şi a altor torturi corporale. Eram supuşi celei mai rafinate izolări care se poate închipui. Nu ni se făcea nimic — eram lăsaţi doar faţă-n faţă cu vidul, căci e ştiut că nimic pe lume nu apasă mai mult sufletul omenesc. Creind în jurul fiecă-

ruia din noi un vid total, limitîndu-ne la o încăpere ermetic închisă lumii exterioare, uzau de un mijloc de presiune care trebuia să ne descleşteze gura mult mai sigur decît loviturile şi frigul.

La o primă privire, camera care mi se dăduse nu părea de fel lipsită de confort. Avea o uşă, un pat, un scaun, un lavoar, o fereastră cu gratii. Uşa rămînea însă ferecată zi şi noapte, îmi era interzis să mă folosesc de hîrtie sau de creion, iar fereastra răspundea spre un perete. În jurul meu se întindea vidul, în care eram cu totul cufundat. Mi se luase ceasul, ca să nu pot măsura timpul, creionul, ca să nu scriu nimic, briceagul, ca să nu-mi tai vinele, mi se refuză pînă şi uşoara beţie provocată de o ţigară. Nu vedeam niciodată vreun chip omenesc, în afara aceluia al gardianului, care primise ordin să nu-mi vorbească şi să nu-mi răspundă la nici o întrebare. Nu auzeam niciodată vreun glas omenesc.

Regimul acesta, care zi şi noapte îmi lipsea simţurile de orice hrană, mă lăsa singur, îngrozitor de singur, faţă-n faţă cu mine însumi şi, cu patru sau cinci obiecte neînsufleţite: masa, patul, fereastra, lavoarul. Trăiam ca un scafandru în clopotul lui de sticlă, în acel negru ocean al tăcerii, dar ca un scafandru care presimte că s-a rupt cablul care-l lega de lume şi că niciodată nu va mai fi tras afară din hăul acela mut. N-aveam nimic de făcut, nimic de auzit, nimic de văzut, în jurul meu domnea un vid ameţitor, un vid fără dimensiuni în spaţiu ori în timp. Mă plimbam mereu de colo-colo prin cameră, iar gîndurile-mi erau şi ele într-un continuu du-te-vino. Dar, oricît de lipsite de materialitate ar părea, gîndurile au şi ele nevoie de un punct de sprijin, fără de care încep să se învîrte în jurul lor într-o goană nebună. Nici ele nu pot suporta vidul. Aştepţi ceva de dimineaţă pînă seara, dar nu se întîmplă nimic. Aştepţi, apoi începi din nou s-aştepţi. Nu se întîmplă nimic. Aştepţi, aştepţi şi iar aştepţi, gîndurile se învîrt, se învîrt în capul tău, pînă ce te dor tîmplele. Nu se întîmplă însă nimic. Rămîi singur... singur... singur.

Am stat aşa cincisprezece zile, în timpul cărora am trăit în afara timpului, în afara lumii. Putea să izbucnească şi războiul, eu tot n-aş fi aflat nimic. Pentru mine lumea se compunea dintr-o masă, o uşă, un pat, un scaun, un lavoar, o fereastră şi patru pereţi al căror tapet, veşnic acelaşi, îl priveam fără încetare. Fiecare linie a desenului său mi s-a întipărit ca dăltuit în creier, atîta l-am privit.

În sfîrşit, începură şi interogatoriile. Eram chemat brusc, fără să ştiu bine dacă e zi sau noapte. Eram condus de-a lungul unor coridoare, fără să ştiu unde merg. Aşteptam apoi undeva ca să mă aflu dintr-o dată în faţa unei mese în jurul căreia erau aşezaţi cîţiva indivizi în uniformă. Pe masă erau teancuri de hîrtii, un dosar al cărui conţinut n-aveam cum să-l bănuiesc, şi numaidecît începeau să curgă şi întrebările: şi cele directe, şi cele pline de perfidie, şi cele în dosul cărora se ascundeau altele, şi cele care caută să te prindă în capcană. În timp ce răspundeam, mîini străine şi duşmănoase răsfoiau hîrtiile al căror conţinut mi-era necunoscut, iar o peniţă răuvoitoare alcătuia un proces-verbal, fără ca eu să ştiu ce scrie.

Dar ceea ce era mai de temut pentru mine în aceste interogatorii era faptul că nu puteam ghici ce știa cu adevărat Gestapoul, grație spionajului său, despre afacerile mele și ceea ce voia să-mi smulgă. După cum ți-am spus, îi trimisesem unchiului meu, în ultima clipă și prin intermediul servitoarei, documentele cele mai compromițătoare. Dar oare femeia le primise? Și pînă unde mersese trădarea funcționarului meu? Ce-au putut scoate din scrisorile mele, ce-au smuls poate unui biet preot, interogat cu abilitate în una din mănăstirile pe care le reprezentam? Nu mai sfîrșeau cu întrebările. Ce acțiuni cumpărasem pentru cutare mănăstire? Cu ce bancă mă aflam în corespondență? Îl cunoșteam pe domnul cutare sau cutare? Primeam scrisori din Elveția sau din Steenockerzeel? Și cum nu-mi puteam forma o idee precisă despre ceea ce știau, fiecare răspuns al meu comporta o responsabilitate zdrobitoare. Dacă aș fi spus ceva ce nu se știa, aș fi putut trimite pe cineva la moarte; dacă aș fi ascuns prea multe, îmi stricam mie însumi.

Dar interogatoriul nu era lucrul cel mai rău. Mai rea era întoarcerea în vid, în aceeași cameră, în fața aceleiași mese, a aceluiași pat, a aceluiași lavoar, a aceluiași tapet. Nu rămîneam bine singur cu gîndurile mele, că și începeam să refac în cap interogatoriul, să mă gîndesc la ce-ar fi trebuit să spun ca răspunsul meu să fie mai abil, la ceea ce aveam să spun data viitoare pentru a îndepărta bănuiala pe care-o trezisem poate printr-o remarcă nechibzuită. Cercetam, controlam, întorceam pe-o parte și pe alta fiecare întrebare, fiecare răspuns, încercam să apreciez ceea ce ar fi putut să se înregistreze în procesul-verbal, știind totuși dinainte că n-am să ajung la nici un rezultat.

Dar gîndurilor acestea, o dată ce le dădusem drumul, nu le mai puteam pune frîu: se învîrteau, se învîrteau în capul meu, făcînd fără încetare între ele noi combinații și urmărindu-mă pînă și-n somn. Astfel, interogatoriul o dată sfîrșit, propria-mi minte își prelungea fără milă chinul, cu mai multă cruzime decît judecătorii, care își încheiau audiența după un ceas, în timp ce, în camera mea, din pricina izolării, tortura nu mai avea sfîrșit. În jurul meu nu era nimic altceva decît masa, dulapul, patul, tapetul, fereastra. Nici o distracție, nici o carte, nici un ziar, nici un alt chip decît al meu, nici un creion cu care aș fi putut lua note, nici un chibrit ca să mă joc, nimic, nimic și iar nimic. Da, numai un geniu diabolic, un ucigaș de suflete, ar fi putut inventa acest sistem al camerei de hotel. Într-un lagăr de concentrare, ar fi trebuit, fără îndoială, să car pietre, pînă ce mi-ar fi sîngerat mîinile și mi-ar fi înghețat picioarele în pantofi, aș fi fost închis cu alți douăzeci și cinci în frig și duhoare. Dar cel puțin aș fi văzut alte chipuri, aș fi privit un cîmp, o roabă, un copac, o stea, ceva, în sfîrșit, care să se schimbe, în locul acelei camere neschimbate, atît de cumplit de asemănătoare cu ea însăși, în imobila sa fixitate. Nimic nu mă putea distrage acolo de la gîndurile mele, de la nebuneștile mele plăsmuiri, de la bolnăvicioasele recapitulări. Și tocmai aceasta o doreau și călăii mei —

să mă facă să-mi repet mereu aceleași gînduri pînă ce ele aveau să mă înăbușe și pînă ce avea să nu-mi rămînă altceva de făcut decît să le scuip afară, ca să zic așa, să mărturisesc, să mărturisesc totul, dîndu-le astfel pe mînă și prietenii mei, și informațiile dorite. Simțeam cum treptat nervii mei începeau a ceda sub această cumplită presiune și mă încordam din răsputeri ca să-mi creez o diversiune.

În locul unei alte ocupații, recitam sau reconstituiam cum puteam tot ce învățasem odinioară pe de rost: cîntece populare și poezii pentru copii, pasaje din Homer învățate pe vremea gimnaziului, paragrafe din Codul civil. Încercam să fac calcule, să adun, să împart numere oarecare. Dar în vidul acesta, memoria mea nu mai era bună de nimic. Nu mă puteam concentra deloc. Același gînd se strecura pretutindeni. Ce știau ei? Ce-am spus ieri, ce-ar trebui să spun data următoare?

Patru luni am trăit în aceste condiții de nedescris. E ușor să scrii și să spui patru luni. E suficient un sfert de secundă ca să articulezi aceste trei silabe: patru luni. Ajung cîteva litere ca să le notezi. Dar cum să zugrăvești, cum să exprimi, chiar pentru tine însuți, o viață care se desfășoară în afara spațiului și a timpului? Nimeni nu va putea exprima vreodată cum te roade și te distruge acest vid inexorabil, în ce fel acționează asupra ta priveliștea veșnică a neschimbatei mese, a aceluiași pat, a aceluiași veșnic lavoar și tapet, liniștea la care ești redus, purtarea gardianului, mereu același, și care pune hrana în fața prizonierului său fără să-i arunce o privire. Gînduri, mereu aceleași, se învîrt în vid, în jurul izolatului, pînă ce el înnebunește.

După cîteva semne neliniștitoare, îmi dădui seama că creierul meu se destrăma. La început, cînd mă aflam în fața judecătorilor, mintea mi-era limpede și făceam depoziții calme și chibzuite; triam perfect în mintea mea ceea ce trebuia să spun și ceea ce nu trebuia. Acum nu reușeam să articulez nici o frază foarte simplă fără să mă bîlbîi, căci, în timp ce vorbeam; fixam hipnotizat penița grefierului, care alerga pe hîrtie, ca și cum aș fi vrut s-o iau la goană după propriile-mi cuvinte. Simțeam cum mă părăsesc puterile și cum se apropie clipa cînd aveam să spun tot ceea ce știam și chiar mai mult, cînd, pentru a scăpa din ucigătoarea încleștare a vidului, aveam să trădez doisprezece oameni și secretele lor numai și numai pentru a cîștiga măcar o clipă de liniște.

Într-o seară mă aflam tocmai în această stare. Gardianul îmi adusese mîncare, și eu începui să strig, înăbușindu-mă în clipa în care el pleca: «Du-mă înaintea judecătorilor! Am să spun totul! Am să spun unde sînt hîrtiile; unde sînt banii! Am să spun totul, totul!». Din fericire, n-a auzit. Poate că nici n-a vrut să audă. Mă vedeam silit să recurg la această soluție extremă, cînd se produse un eveniment neașteptat; care trebuia să mă salveze cel puțin pentru un timp oarecare. Era o zi întunecată și mohorîtă de sfîrșit de iulie. Îmi amintesc foarte bine de acest amănunt, căci ploaia cădea ritmic pe geamuri; de-a lungul coridorului pe care mă duceam la interoga-

toriu. M-au lăsat să aştept în anticameră. Totdeauna trebuie să aştepţi înainte de a-ţi face apariţia, căci aceasta era unul din punctele metodei: începeau prin a zdruncina nervii inculpatului chemîndu-l brusc în mijlocul nopţii şi, după ce el apucase să-şi revină, după ce-şi adunase toată energia de care era capabil în vederea audienţei, îl lăsau să aştepte, să aştepte fără nici un motiv o oră, două, trei, înainte de a-l supune la interogatoriu, pentru a-i chinui şi trupul, şi sufletul. În joia aceea, 27 iulie, rămăsei în picioare în sala de aşteptare două ore încheiate,. şi iată de ce-mi amintesc cu atîta precizie data: pe perete era atîrnat un calendar şi în timp ce de abia mă mai puteam ţine pe picioare — era, fireşte, interzis să stai jos —, mîncam din ochi, în setea mea de lectură, cifra aceea şi cuvîntul de lîngă ea: 27 iulie, care se distingea pe perete.

Apoi am început iar să aştept, să privesc uşa, să mă întreb cînd se va deschide, să reflectez la ceea ce mă vor întreba judecătorii de data asta, deşi ştiam bine că nu-mi vor pune întrebările al căror răspuns îl pregătisem. În ciuda neliniştii acestei aşteptări, în ciuda oboselii pe care mi-o provoca, era o uşurare să mă aflu într-o altă cameră decît a mea, o cameră mai mare, luminată de două ferestre, fără pat şi fără lavoar, şi a cărei lemnărie nu avea crăpătura aceea pe care o observasem de milioane de ori în camera mea. Zugrăveala era alta, altul era şi scaunul; la stînga uşii era un dulap plin cu dosare şi un vestiar cu cuiere pe care atîrnau trei sau patru mantale militare ude, mantalele călăilor mei.

Astfel, în faţa privirilor mele se aflau lucruri noi — în sfîrşit ceva nou —, şi ochii mei se agăţau cu aviditate de ele. Cercetam fiecare cută a mantalelor şi observam, bunăoară, o picătură de ploaie pe marginea gulerului ud. Aşteptam cu o emoţie care îţi va părea poate ridicolă, să văd dacă va cădea de-a lungul cutei sau se va apăra încă multă vreme împotriva gravităţii — da, fixam, gîfîind, picătura aceasta timp de cîteva minute ca şi cum viaţa mea ar fi depins de ea. Şi cînd, în sfîrşit, s-a prelins, am început să număr nasturii de pe fiecare manta, opt pe prima, opt pe a doua şi zece pe cea de-a treia, apoi m-am apucat să compar toţi aceşti nasturi între ei, sorbeam din ochi amănuntele lipsite de importanţă, o luam de la capăt şi mă delectam cu o indescriptibilă pasiune.

Şi, deodată, ochii-mi căzură pe altceva, ceva ce umfla buzunarul uneia din mantale. Mă apropiai şi mi se păru că recunosc, prin stofa întinsă, forma dreptunghiulară a unei cărţi. O carte! Genunchii începură să-mi tremure: o carte! De patru luni nu ţinusem una în mînă şi numai forma ei mă umplea de încîntare. Era o carte în care aveam să văd cuvinte aliniate unele alături de altele, linii, pagini, foi pe care aveam să le întorc. O carte în care puteam să urmăresc alte gînduri, gînduri noi care aveau să mă distragă de la ale mele, pe care puteam să le păstrez în minte. Ce descoperire îmbătătoare şi în acelaşi timp calmantă! Privirile-mi ţintuiau, hipnotizate, buzunarul umflat, unde se schiţa forma cărţii, şi erau atît de arzătoare de parc-ar fi vrut să găurească mantaua. N-am mai re-

zistat şi m-am apropiat mai mult. Numai la gîndul că aş putea pipăi o carte, fie şi printr-o stofă, degetele-mi ardeau pînă-n vîrful unghiilor. Fără să-mi dau seama cum, mă apropiam tot mai mult.

Din fericire, gardianul nu dădea nici o atenţie ciudatei mele purtări. Poate că găsea pur şi simplu firesc ca un om care a stat două ore în picioare să se sprijine puţin de perete. Pînă la urmă, m-am apropiat de manta şi mi-am pus mîinile la spate ca s-o pot atinge pe ascuns. Pipăii stofa şi simţii într-adevăr un obiect dreptunghiular, suplu şi care fîşiia uşor — o carte! Era într-adevăr o carte! Ca un fulger, un gînd puse stăpînire pe mine: «Încearcă s-o iei! Poate că ai să izbuteşti şi atunci ai s-o poţi ascunde în cameră şi ai să citeşti, ai să citeşti, ai să citeşti, în sfîrşit, ai să citeşti iarăşi!». Abia încolţise acest gînd, că şi începu să acţioneze asupra mea ca o otravă puternică: urechile începură să-mi vîjîie, inima-mi bătu să se spargă, iar mîinile-mi îngheţate nu mă mai ascultară.

În timpul acesta, după ce prima impresie de stupoare s-a şters, m-am lipit cu viclenie de manta şi, nescăpîndu-l din ochi pe gardian, am început să scot încet-încet cartea din buzunar. Hop! Am apucat-o prudent şi m-am trezit în mînă cu un volum nu prea gros. Abia atunci m-a cuprins teama de ceea ce făcusem. Înapoi nu mai puteam însă da. Unde s-o pun? Am lăsat-o să-mi lunece în pantalon, pe la spate, şi de acolo am tras-o încetişor pînă pe şold, astfel ca s-o pot ţine cu mîna în timp ce mergeam. Nu-mi mai rămăsese decît să-mi încerc şiretlicul. M-am îndepărtat de vestiar, am făcut un pas, doi, trei. Mergea. Reuşeam să ţin cartea la locul ei dacă-mi lipeam strîns braţul de corp, în dreptul cingătoarei.

Nu trecu mult şi începu şi interogatoriul. De data asta trebuii să fac un efort mai mare decît oricînd, căci atenţia mea era concentrată mai mult asupra cărţii şi asupra felului cum o ţineam decît asupra depoziţiei. Din fericire, în ziua aceea audienţa n-a durat mult, iar cartea ajunse teafără în camera mea. N-am să-ţi dau amănunte ca să nu te plictisesc, dar trebuie să-ţi spun că de cîteva ori cartea mi-a alunecat înăuntrul pantalonilor în timp ce străbăteam coridorul şi-a trebuit să simulez un violent acces de tuse ca să mă pot apleca şi s-o împing pe ascuns la locul ei, sub cingătoare. Sosi însă şi clipa, clipă pe care n-am s-o uit niciodată, cînd mă văzui singur în iadul meu, în sfîrşit singur, şi totuşi în tovărăşia aceasta nespus de preţioasă.

Crezi poate că am scos imediat cartea din ascunzătoarea ei, ca să mă uit la ea, ca s-o citesc? N-am făcut nimic din toate acestea. Întîi şi întîi am vrut să gust întreaga bucurie de care mă umplea prezenţa acestei cărţi şi întîrziam intenţionat clipa cînd aveam s-o văd, provocîndu-mi astfel o plăcere extrem de subtilă: aceea de a visa la conţinutul ei. Cel mai mult aş fi dorit să fie tipărită foarte înghesuit, ca să aibă cît mai mult text, şi pe hîrtie foarte fină, ca să am mult de citit. Nădăjduiam să fie o carte dificilă, care avea să-mi ceară un mare efort intelectual sau ceva ce poate fi învăţat pe dinafară, poezii, de preferinţă, o, vis temerar, Goethe sau Homer.

In sfirşit, nu mi-am mai putut abţine curiozitatea. M-am intins pe pat in aşa fel incit dacă ar fi intrat pe neaşteptate gardianul nu m-ar fi putut surprinde şi-am tras cu mina tremurind de emoţie cartea de sub cingătoare.

*

Dar ce necaz, ce amară decepţie cind am vazut-o: cartea aceasta, pe care o furasem cu preţul atitor riscuri, cartea aceasta, care-mi trezise speranţe atit de arzătoare, nu era decit un manual de şah, o colecţie de o sută cincizeci de partide jucate de maeştrii şahului! Dacă n-aş fi fost inchis, ferecat intre patru pereţi, in furia mea aş fi aruncat cartea pe fereastră, căci, pentru dumnezeu, la ce mi-ar fi folosit acest tratat? Pe vremea cind eram la gimnaziu incercasem, ca mai toţi colegii mei, să mişc pioni pe o masă de şah, intr-o zi sau alta cind mă rodea plictiseala. Dar cu lucrarea aceea teoretică ce să fi făcut? Nu poţi juca şah fără partener şi cu atit mai puţin fără masă de şah şi fără piese.

Răsfoiam volumul, pradă unei crunte indispoziţii, in speranţa că am să descopăr totuşi ceva de citit, fie o introducere, fie citeva instrucţiuni. Dar cartea nu conţinea decit diagramele partidelor celebre, pe deasupra cărora se aflau inscrise nişte semne, la inceput de neinţeles pentru mine: e_2—e_3, Cf_1—g_3 şi aşa mai departe. După cit imi putul da seama, era un fel de algebră a cărei cheie n-o posedam.

Incetul cu incetul, am priceput că literele a, b, c desemnau liniile longitudinale, cifrele de la 1 la 8, cele transversale şi că aceste coordonate iti permiteau să stabileşti poziţia fiecărei piese in cursul partidei; aceste reprezentări pe de-a-ntregul grafice erau, prin urmare, un fel de mod de exprimare. Gindul că am să reuşesc poate să fac un fel de joc de şah şi că am să incerc să joc partidele acestea mi-a fulgerat prin minte. Am observat că, din fericire, aşternutul de pe pat era cadrilat. Impăturit cu grijă, alcătuia o masă de şah cu şaizeci şi patru de căsuţe. Cartea am ascuns-o sub saltea după ce i-am smuls prima pagină. Apoi, mi-am pus de o parte, din raţia de piine, puţin miez din care am modelat piesele, un rege, o regină, un nebun şi toate celelalte. Erau cam grosolane, dar izbutii, nu fără greutate, să reproduc pe cearşaful meu cadrilat poziţiile prezentate in manual.

La inceput imi venea greu să joc o partidă intreagă din pricina ridicolelor piese din miez de piine, pe care le confundam mereu, căci „negrele" nu se distingeau decit prin praful cu care le pictasem. A trebuit să iau de cinci ori, de douăzeci de ori de la capăt această primă partidă. Dar cine-n lumea asta dispunea de mai mult timp decit mine, aşa cum eram robit vidului, cine-ar fi putut fi mai avid şi mai răbdător totodată?

După şase zile, partida aceasta o jucam corect; opt zile mai tîrziu mă puteam lipsi de piesele din miez de piine şi urmăream cu gindul poziţiile respective ale adversarilor pe masa de şah. Incă opt zile şi desfiinţai şi cearşaful cadrilat. Semnele a_1, a_2, c_7, c_8, care-mi păruseră la inceput atit de abstracte, se concretizau acum automat

în imaginii vizuale. Transpunerea era completă: masa de șah și piesele mi se proiectau în minte, iar formulele din carte făceau să se întruchipeze numaidecît și pozițiile. Eram ca un muzician încercat, căruia îi este suficient să arunce o privire pe o partitură pentru ca temele și armoniile ei să-i răsune pe dată în urechi. Ca să fiu în stare să joc în minte toate partidele de șah expuse în tratat mi-au mai trebuit încă cincisprezece zile; abia atunci am înțeles ce neprețuită binefacere datoram îndrăznețului meu furt. Aveam acum o activitate, sterilă dacă vrei, dar totuși o activitate, care îmi smulgea mintea de sub stăpînirea vidului. Cu aceste o sută cincizeci de partide posedam o armă admirabilă împotriva înăbușitoarei monotonii a timpului și a spațiului.

Pentru ca noua mea ocupație să nu-și piardă farmecul, îmi împărțeam metodic ziua: două partide dimineața, două partide după-amiaza, iar seara o scurtă revizie a tuturora. Astfel îmi umpleam timpul, care nu se mai scurgea inconsistent ca gelatina, și eram ocupat fără să fac excese, căci șahul are remarcabila calitate de a nu obosi spiritul, ci, mai curînd, de a-l face mai suplu, mai vioi. Și aceasta din pricină că în timpul jocului îți concentrezi toată energia intelectuală asupra unui cîmp foarte restrîns, chiar atunci cînd problemele sînt arzătoare. La început am urmărit mecanic indicațiile cărții, dar, încetul cu încetul, lucrul acesta a devenit pentru mine un joc al inteligenței, care-mi provoca o nespusă plăcere. Învățai subtilitățile, șiretlicurile ascunse ale atacului și apărării, tehnica combinațiilor și a ripostei. În scurtă vreme am fost în stare să recunosc maniera caracteristică fiecărui jucător celebru cu tot atîta certitudine cum se poate recunoaște un poet după cîteva versuri dintr-o operă de-a sa. Ceea ce la început n-a fost decît un mijloc de a-mi omorî timpul, a devenit o distracție autentică, iar figurile marilor jucători de șah Alehin, Lasker, Bogoliubov, Tartakover mi-au ținut de urît în singurătatea mea.

De atunci înainte, camera mea cufundată în tăcere se însufleți, iar exercițiile regulate îmi redară siguranța facultăților intelectuale. Această disciplină mintală foarte precisă le înzestră chiar cu o nouă ascuțime, din care avea să tragă, în primul rînd, foloase interogatoriile; fără să-mi dau seama, reușisem să-mi ameliorez pe masa de șah apărarea împotriva prefăcătoriilor și a tertipurilor perfide. De atunci n-am mai dat dovadă de nici o slăbiciune în fața judecătorilor mei și aveam impresia că mă privesc cu oarecare respect. Se întrebau, pesemne, unde găseam forța să rezist cu atîta fermitate, cînd toți ceilalți se prăbușeau. Vremea fericită, cînd am refăcut sistematic cele o sută cincizeci de partide din manual, dură cam trei luni. Ajuns la acest punct mort, mă regăsii dintr-o dată față-n față cu vidul. O partidă jucată de douăzeci sau de treizeci de ori nu mai prezintă atracția noului, acțiunea ei s-a sleit. Ce rost avea să continui cînd știam fiecare mișcare pe dinafară? Prima provoca automat următoarele, surpriza era eliminată și nu mi se mai ridica nici o problemă.

Pentru a-mi procura această distracție, de care nu mă mai puteam lipsi, mi-ar fi trebuit un al doilea volum. Cum lucrul acesta era imposibil, nu-mi rămînea decît o singură soluție: să inventez alte partide, pe care să încerc să le joc cu mine însumi sau, mai bine zis, împotrivă-mi. Nu știu dacă te-ai gîndit vreodată la starea de spirit în care te cufundă acest rege al jocurilor. Hazardul nu are nici un rol, atracția jocului de șah constînd în întregime din faptul că două minți se opun una alteia, fiecare cu tactica sa. Această bătălie intelectuală trezește interes prin aceea că negrul nu știe cum va acționa albul și se străduiește, fără încetare, să-i ghicească intențiile, pentru a-l contracara, în timp ce albul, la rîndul lui, încearcă să aducă la lumină intențiile tainice ale negrului și să le dejoace.

Dacă cele două tabere sînt reprezentate de una și aceeași persoană, situația devine contradictorie. Cum va putea fi în stare o minte să-și propună un scop atunci cînd joacă cu albul și să-l uite la comandă pentru a-și alcătui planul cu negrul? O asemenea dedublare a gîndirii presupune o totală dedublare a conștiinței și denotă o ciudată capacitate de a-și izola, voluntar, anumite funcțiuni ale creierului, ca și cum ar fi vorba de un aparat mecanic. A voi să joci șah cu tine însuți echivalează cu a voi să-ți ajungi umbra din urmă.

Ei bine! Timp de săptămîni întregi desperarea m-a împins spre această absurditate. Condițiile în care trăiam mă obligau să încerc această dedublare a propriului meu spirit, între un eu alb și un eu negru, dacă nu voiam să mă las zdrobit de cumplitul vid care mă încoltea din toate părțile."

Domnul B. se lăsă pe spate pe șezlongul său și închise o clipă ochii. Ai fi zis că se străduie să alunge o amintire nepoftită. Ticul care îmi atrăsese atenția îi reapăru în colțul gurii. Apoi se ridică și urmă:

„Pînă aici cred că povestirea mea a fost limpede. Din păcate, nu știu dacă și urmarea va fi tot așa. Noua ocupație îmi cerea o asemenea tensiune încît pierdeam orice control asupra mea. Poate că mi s-ar fi oferit o portiță intimă de salvare dacă aș fi avut o masă de șah adevărată, care mi-ar fi permis, într-un fel, să proiectez lucrurile în spațiu. În fața unei mese de șah, cu piese adevărate, pe care să le miști, poți să imprimi un ritm reflecțiilor tale, poți să te muți din punct de vedere fizic dintr-o parte în alta a mesei și să consideri astfel situația cînd din punctul de vedere al negrului, cînd din cel al albului. Dar așa cum eram constrîns să mă lupt cu mine însumi sau, dacă preferați, cu un eu proiectat într-un spațiu imaginar, trebuia să-mi reprezint limpede pozițiile succesive ale pieselor, posibilitățile fiecărui partener și — oricît de absurd ar părea aceasta — să văd distinct în mintea mea șase, opt, douăsprezece poziții diferite ca să pot astfel calcula dinainte patru sau cinci mutări pentru fiecare adversar, al căror reprezentant eram eu singur.

Mintea mea se diviza, aș putea spune, în minte albă și minte neagră, pentru ca să pot duce jocul acesta într-un spațiu abstract și să combin mutările cerute, în ambele tabere, de tactica partidei. Dar

cel mai primejdios lucru nu era aici această dedublare a gîndirii în mine însumi, ci faptul că totul se petrecea în imaginație; riscam astfel să pierd brusc pămîntul de sub picioare și să lunec în hău. Cînd, înainte vreme, refăceam partidele celebre din manual, nu executam decît o copie, iar exercițiul nu-mi cerea mai mult efort decît memorizarea unor versuri sau a unui paragraf din cod. Era o activitate limitată, disciplinată, o gimnastică mintală remarcabilă.

Două partide în cursul dimineții, două după-amiaza, mă achitam astfel de acest soi de exerciții fără prea multă cheltuială de energie. Jocul îmi ținea loc de ocupație normală și dacă greșeam, dacă ezitam în cursul vreunei partide, tratatul era acolo, prezent, ca să mă ajute. Activitatea aceasta îmi fusese salvatoare, pentru că nu intram eu însumi în joc. Îmi era indiferent dacă victoria avea să fie de partea negrului și nu a albului, asta era treaba lui Alehin sau a lui Bogoliubov, care-și disputau onoarea de a fi campioni, iar plăcerea pe care o încercam era aceea a spectatorului, a cunoscătorului care apreciază peripețiile partidei și frumusețea ei. Din clipa în care încercam să joc cu mine însumi, am început, fără să-mi dau seama, să mă desfid pe mine însumi. Eram negrul și luptam împotriva albului, care eram tot eu, și fiecare din ei voia să cîștige. Mă trecea cu cald gîndindu-mă ce aveam să fac cînd urma să joc cu albul atunci cînd jucam cu negrul. Unul din cei doi adversari care se aflau în persoana mea triumfa și se enerva în același timp cînd celălalt săvîrșea vreo greșeală.

Toate acestea par lipsite de sens și chiar așa ar fi dacă ar fi fost vorba de un om normal, trăind în condiții normale. Ce poveste de necrezut ar fi o schizofrenie provocată în felul acesta, ce dedublare de neconceput a personalității! Dar nu uita că am fost smuls cu violență din cadrul meu obișnuit, că eram un prizonier nevinovat, chinuit de luni întregi de singurătate, un om în care se acumulase furia, fără ca să și-o poată descărca asupra nimănui. Avînd în vedere că nu se oferea nici o altă distracție, în afara acestui joc absurd cu mine însumi, ura și dorința mea de răzbunare se canalizară cu furie în această direcție. În mine era un om care voia să-și apere drepturile, dar nu putea să se lege decît de celălalt eu cu care jucam; astfel, partidele acestea îmi provocau o iritare aproape maniacală. La început mai eram capabil să joc calm, făceam cîte o pauză între partide ca să mă mai destind. Dar nu trecu mult, și nervii mei iritați nu-mi mai dădură nici un răgaz. Abia terminam de jucat cu albul, că negrul se ridica înaintea mea, fremătînd. Abia sfîrșeam o partidă, că o jumătate din mine însumi începea să o provoace pe cealaltă, căci aveam totdeauna în mine un învins care-și cerea revanșa.

N-aș putea spune nici măcar aproximativ cîte partide am jucat în felul acesta, în rătăcirea mea nepotolită — poate o mie, poate mai multe. Eram posedat și nu puteam opune nici o împotrivire; toată ziua nu-mi umbla prin minte decît mat și rocadă, nu vedeam decît pioni, ture, regi și nebuni. Întreaga-mi ființă, toată sensibilitatea mea se concentrau asupra căsuțelor unei imaginare mese de șah,

Bucuria pe care o incercam in timpul jocului se preschimbase intr-o dorință violentă, dorința intr-o constringere, o manie, o furie frenetică, care-mi cotropea zilele și nopțile. Nu mă mai gindeam decit la șah, la probleme de șah, la mutarea pieselor. Adesea, trezindu-mă cu fruntea scăldată-n sudoare, imi dădeam seama că jucasem pină și-n somn. Dacă visele-mi erau populate cu oameni, aceștia se mișcau in chip de tură, de cal, de nebun.

La interogatoriu, mintea mi-era confuză. Am impresia că m-am exprimat destul de obscur ultimele dăți cind am fost chemat, căci judecătorii schimbau intre ei priviri uimite. De fapt, in timp ce ei iși făceau ancheta și deliberările, eu nu așteptam, sub imperiul patimei mele avide, decit momentul cind aveam să fiu condus in cameră ca să-mi reiau jocul, jocul nebunesc. O partidă, apoi incă una ! Orice intrerupere mă stinjenea, pină și sfertul de oră cind gardianul mătura prin cameră, pină și cele două minute care-i trebuiau ca să-mi aducă mincarea. Adesea mincarea rămînea neatinsă pină seara in castronul ei, căci uitam să mănînc. Mă ardea o sete inspăimintătoare, provocată de jocul acesta febril și de nesfirșitele reflecții. Goleam sticla dintr-o dată și-l imploram pe gardian să-mi aducă apă, dar, o clipă mai tirziu, gura mi-era iar uscată.

In sfirșit, tulburarea mea ajunse la un asemenea grad, incit nu mai puteam rămine pe scaun nici o clipă. Nu făceam nimic altceva decit să joc toată ziua, măsurind camera fără incetare, tot mai repede, cu un pas mereu mai grăbit, pe măsură ce se apropia sfirșitul partidei. Pasiunea de a ciștiga, de a invinge, de a mă invinge pe mine insumi devenea, incetul cu incetul, un fel de furie; tremuram de nerăbdare, căci unul din cei doi adversari pe care ii intruchipam era totdeauna prea lent pentru pofta celuilalt. Se hărțuiau și, oricit de ridicol ți s-ar părea, mă ațițam pe mine insumi — «mai repede, mai repede, hai odată» — cind răspunsul se lăsa așteptat.

Astăzi știu, desigur, că acea stare de spirit era patologică. Nu-i găsesc altă denumire decit aceea de «intoxicație cu jocul de șah», care nu există incă in vocabularul medical. Monomania aceasta sfirși prin a-mi otrăvi și trupul, și sufletul. Slăbisem, somnul imi era agitat, mereu intrerupt. Mă trezeam cu pleoapele grele ca plumbul, incit de abia le puteam deschide. Eram atit de slăbit, miinile imi tremurau in așa hal, incit ca să duc la buze un pahar trebuia să fac un mare efort. Dar cum incepeam o partidă, o forță sălbatică mă galvaniza. Eram intr-un continuu du-te-vino, cu pumnii strinși, și auzeam adesea, ca printr-o ceață cu luciri roșiatice, propria-mi voce strigindu-mi, pe un ton răgușit, rău: «Șah !» sau «Mat !».

N-aș putea să-ți spun cum s-a produs criza. Știu numai că intr-o dimineață m-am trezit alt fel decit de obicei. Corpul mi se eliberase parcă de mine insumi, se lăfăia, intins alene, intr-un confort foarte plăcut. O oboseală mare, sănătoasă, pe care n-o mai incercasem de luni de zile, imi ingreuna pleoapele, dindu-mi un atit de intens sentiment de bunăstare, incit nu putui să mă decid să deschid imediat ochii. Timp de citeva minute am rămas așa, bucurindu-mă de

moleșeala mea, de căldura patului, într-o tînjeală voluptoasă. Deodată mi se păru că aud voci în spatele meu, voci omenești, calde și vii, care rosteau cuvinte liniștite, și nu-ți poți imagina încîntarea mea, eu, care nu auzisem de luni de zile decît asprele și relele cuvinte ale judecătorilor mei. «Visezi !» — îmi spusei. «Visezi ! Nu cumva să deschizi ochii ! Prelungește-ți visul, mai bine decît să vezi iarăși camera aceea blestemată, scaunul, lavoarul, masa și veșnicul desen al tapetului. Visezi — visează mai departe».

Dar curiozitatea fu mai puternică. Încet, cu prudență, deschisei ochii. O ! Minunăție : mă aflam într-o altă cameră, o cameră mai mare decît cea de hotel. Lumina intra liberă printr-o fereastră fără gratii. Dincolo de ea vedeam copaci, copaci verzi, adiind în vînt, și nu sinistrul meu zid. Camera era zugrăvită în alb strălucitor, albă era și cuvertura care mă acoperea — da, într-adevăr, mă aflam într-un alt pat, un pat pe care nu-l cunoșteam. Nu era vis, voci omenești vorbeau încetișor în spatele meu. Pesemne că descoperirea mă tulburase puternic, căci pașii se apropiară numaidecît. O femeie venea spre mine, cu mersul ușor, o femeie cu o basma albă pe cap — o infirmieră. Mă înfiorai, încîntat : nu mai văzusem de un an întreg o femeie. Probabil că priveam această grațioasă apariție cu ochii extaziați și arzători, căci infirmiera îmi spuse : «Stai liniștit ! Foarte liniștit !». Nu-i ascultam decît sunetul vocii — nu era oare aceea a unei creaturi omenești ? Mai existau deci oameni pe pămînt care nu erau judecători, călăi, exista, o, minune, femeia aceasta cu glas dulce și cald, aproape duios. Țintuiam cu ochii gura aceea care-mi vorbise cu bunătate, căci anul acesta infernal mă făcuse să uit că între oameni mai poate exista bunătate. Îmi zîmbi — da, ea zîmbea, mai existau deci pe lumea asta oameni care zîmbeau. Apoi duse un deget la buze și se îndepărtă fără zgomot.

Cum aș fi putut s-o ascult ? Dimpotrivă, făcui eforturi desperate ca să mă așez pe pat, ca s-o urmăresc cu privirea, pentru a mai contempla încă o dată această creatură miraculoasă și binevoitoare. Voiam să mă ajut cu mîinile, dar nu reușeam. Cea dreaptă dispăruse în întregime într-un fel de pachet mare, alb, pe cît se părea : un pansament. La început m-am uitat la el mirat din cale afară, apoi înțelesei încetul cu încetul unde mă aflam și începui să mă gîndesc la ceea ce ar fi putut să mi se fi întîmplat. Fără îndoială că fusesem rănit sau, poate, mă rănisem eu singur la mînă. Acum mă aflam la spital.

După-amiază veni doctorul; era un om bătrîn, foarte simpatic. Numele meu nu-i era necunoscut și vorbi cu atîta respect de unchiul meu, doctorul împăratului, încît îmi dădui imediat seama că ținea la mine. În cursul convorbirii îmi puse tot felul de întrebări, dintre care una, între altele, mă surprinse, mă întreba dacă nu eram cumva matematician sau chimist. I-am spus că nu.

— Curios, murmură el. Rosteai formule atît de stranii în delirul dumitale — c_3, c_4. Nimeni nu înțelegea nimic.

Îl întrebai ce mi se întîmplase. Un zîmbet ciudat îi înflori pe buze.

— Nimic grav. O criză violentă de nervi. Şi adăugă încetişor, după ce aruncă o privire circumspectă în jurul lui: Lesne de înţeles, de altfel. Te aflai acolo de la 13 martie, nu-i aşa?

Făcui semn din cap că da.

— Nimic surprinzător cu metoda asta, mormăi el. Nu eşti cel dintîi. Dar n-ai nici o grijă. După cum îmi strecurase aceste cuvinte şi după cum mă privea, înţelesei că eram pe mîini bune.

Două zile mai tîrziu, excelentul doctor îmi povesti deschis ce mi se întîmplase. Gardianul mă auzise răcnind în camera mea şi crezuse la început că intrase cineva cu care mă certam. Dar nici nu apucase bine să se arate în uşă că m-am şi aruncat asupra lui scoţînd nişte strigăte sălbatice: «Hai, du-te, ticălosule, laşule!». Încercasem să-l apuc de gît cu atîta impetuozitate încît trebui să strige după ajutor. În timp ce eram dus la doctor, reuşii să mă eliberez şi, pradă unei furii frenetice, m-am aruncat în fereastra de pe coridor. Am spart geamul şi m-am rănit adînc la mînă — uite, cicatricea se mai vede încă şi azi. Eram cuprins de un fel de febră cerebrală cînd am fost transportat la spital, dar în scurtă vreme mi-am revenit complet în simţiri.

— Desigur, n-am să le comunic domnilor ălora că te simţi mai bine, adăugă esculapul meu cu vocea scăzută; ar fi în stare s-o ia de la capăt. Bizuie-te pe mine, am să fac cum e mai bine ca să te scot basma curată.

Nu ştiu ce raport a putut face călăilor mei acest preţios prieten. Fapt este că obţinu ceea ce voia: să mă elibereze. Poate că m-a dat drept iresponsabil, poate că persoana mea nu mai prezenta nici un interes pentru Gestapo, căci Hitler ocupase Cehoslovacia, şi situaţia din Austria era pentru el lichidată. Mă angajam în scris să-mi părăsesc patria în cincisprezece zile, iar aceste cincisprezece zile fură atît de pline de formalităţile necesare astăzi unei călătorii în străinătate — hîrtii militare, de poliţie, paşaport, viză, certificat medical —, încît nu-mi mai rămase vreme să mă gîndesc la trecut. Se pare, de altfel, că în creierul nostru există nişte misterioase forţe regulatoare, care îndepărtează spontan ceea ce ar putea să-i dăuneze sufletului, căci ori de cîte ori încercam să mă gîndesc la perioada petrecută în captivitate, memoria mă trăda. Abia multe săptămîni mai tîrziu, cînd mă aflam pe pachebotul acesta, putui în sfîrşit să trec în revistă evenimentele petrecute.

Acum înţelegi de ce m-am purtat atît de necuviincios cu prietenii dumitale. Mă plimbam la întîmplare prin fumoar, cînd l-am văzut pe domnii acela aşezîndu-se la o masă de şah; mirarea şi spaima mă ţintuiră locului. Uitasem complet că se poate juca şah în faţa unei mese de şah palpabile, cu piese palpabile, uitasem că e un joc în care două persoane cu totul străine se instalează în carne şi oase una în faţa celeilalte.

Într-adevăr mi-au trebuit cîteva minute ca să-mi amintesc că jucătorii pe care-i vedeam acolo jucau acelaşi joc ca şi mine, în celula mea, cînd mă străduiam din răsputeri să joc cu mine însumi.

Cifrele cu care mă obişnuisem in perioada aceea de exerciţii sălbatice nu erau, prin urmare, decit simbolurile acestor piese de os. Surpriza pe care o incercam văzind că mişcarea pieselor pe masa de şah corespundea celei făcute de pionii mei imaginari se asemăna, fără indoială, cu aceea a astronomului care a determinat existenţa unei planete prin mijlocirea unor calcule savante şi care vede deodată materializindu-se planeta aceasta pe cer sub forma unei stele strălucitoare. Hipnotizat, fixam masa de şah pe care contemplam diagramele mele concretizate de un cal, de o tură, de un rege, o regină şi de pioni veritabili. Pentru a inţelege mai bine poziţiile respective ale adversarilor, m-am văzut silit să transpun lumea abstractă a cifrelor mele in aceea a pieselor care erau mutate sub ochii mei. Incetul cu incetul, curiozitatea mă cuprinse. Uitind de orice politeţe, am intervenit in jocul dumneavoastră. Eroarea pe care era gata s-o comită prietenul dumitale m-a atins de parcă aş fi fost săgetat in inimă. Cu un gest instinctiv, fără să mă gindesc, l-am reţinut aşa cum reţii un copil care se apleacă peste o balustradă. Abia mai tirziu mi-am dat seama cit de grosolan şi de necuviincios m-am purtat".

Mă grăbii să-l asigur pe domnul B. spunindu-i că ne felicitam pentru hazardul care ne permisese să-i facem cunoştinţă şi adăugai că din partea mea eram de două ori nerăbdător să asist la partida fixată pe a doua zi, după ce-i ascultasem povestirea. Păru nelinştit.

„Nu, să nu vă faceţi iluzii. Pentru mine nu se pune altă problemă decit să mă pun la incercare... da, aş vrea... aş vrea să ştiu dacă sint în stare să joc o partidă de şah obişnuită, pe o masă de şah adevărată, cu piese adevărate. Cu un adversar in carne şi oase... căci incă nu m-am lămurit asupra acestui lucru. Cele o sută, o mie de partide jucate erau oare reglementare? Sau nu era decit un joc de vis, ca atunci cind ai febră, un vis fantastic, in care sari peste jaloane indispensabile realităţii?

Sper că nu-mi pretindeţi să mă măsor cu un campion mondial şi să-l scot din luptă. Singurul lucru care mă interesează este să ştiu, o dată pentru totdeauna, dacă jucam cu adevărat şah in camera mea de hotel sau dacă innebunisem. Intr-un cuvint, dacă eram de o parte sau de alta a zonei primejdioase. In ce mă priveşte este singurul scop al acestei partide".

In clipa aceea, gongul ne chemă la cină. Convorbirea noastră ţinuse aproape două ore, căci, in cele de mai sus, am scurtat mult povestirea domnului B.

I-am mulţumit călduros şi mi-am luat rămas bun de la el. Nu părăsisem incă puntea, cind alergă după mine şi adăugă, cu atita nervozitate incit se bilbiia:

„Incă o vorbă. N-aş vrea să par pentru a doua oară nepoliticos: vrei să-ţi previi prietenii că n-am să joc decit o singură partidă? Va fi incheierea unei intimplări trecute... o concluzie definitivă, şi nu un inceput... Nu doresc să fiu cuprins iar de această pasiune frenetică, de această furie de a juca, la care nu mă gindesc decit cutremurindu-mă... de altfel, doctorul m-a prevenit... m-a prevenit

anume: un om care a fost atins de o manie poate cădea iar bolnav, chiar dacă e cu totul vindecat... Mai bine să nu mă apropii de o masă de şah, cînd am fost intoxicat în halul în care am fost... Înţelegi, am să joc o unică partidă ca să limpezesc problema care mă interesează, şi cu asta basta."

A doua zi, la ora trei fix, ne şi aflam în fumoar. Veniseră şi doi ofiţeri de pe bord, amatori de şah, după ce obţinuseră o permisie specială ca să asiste la partidă. De data asta, Czentovic nu se lăsă aşteptat şi începu o partidă memorabilă, în care obscurul meu compatriot avea să se lupte cu ilustrul campion. Regret că s-a desfăşurat în faţa unor spectatori atît de incompetenţi şi că s-a pierdut pentru analele jocului de şah aşa cum s-au pierdut pentru istoria muzicii improvizaţiile lui Beethowen la pian. Încercarăm, ce-i drept, să reconstituim în memorie partida, dar fără nici un rezultat. Jucătorii ne-au interesat în mai mare măsură decît jocul, ale cărui peripeţii nu ni le mai aminteam. Contrastul spiritual dintre cei doi parteneri devenea tot mai accentuat în atitudinile pe care le luau în cursul partidei. Ţeapăn şi tipicar, nemişcat ca un buştean, Czentovic nu pierdea din ochi masa de şah. A gîndi însemna pentru el un efort fizic care-i cerea o concentrare a întregului trup. Domnul B., dimpotrivă, era cu totul liber şi degajat în mişcări. Diletant în cel mai bun sens al cuvîntului, el vedea în joc doar plăcerea pe care i-o făcea; între mişcări ne dădea cu dezinvoltură explicaţii, îşi aprindea cîte o ţigară cu mîna sigură şi nu privea masa de şah decît un minut înainte de a juca. Avea necontenit aerul că prevăzuse dinainte intenţiile adversarului.

La început totul decurse destul de repede. De abia la a şaptea sau la a opta mişcare, lupta păru că se schiţează conform unui anumit plan. Czentovic se gîndea mai îndelung, şi după acest semn înţeleserăm că lupta era înverşunată. Ca să fiu drept, trebuie să mărturisesc că pe noi, ceilalţi, partida mai curînd ne decepţiona. Cu cît piesele alcătuiau pe masa de şah arabescuri mai stranii, cu atît pătrundeam mai puţin sensul lor ascuns. Nu înţelegeam nici intenţiile celor doi adversari, nici cine era avantajat. Nu vedeam decît că-şi deplasau piesele ca nişte generali care fac să înainteze trupele pentru a încerca să taie o breşă în liniile inamice. Dar ţelurile strategice ale acestor mişcări depăşeau capacitatea noastră de a înţelege, căci jucătorii atît de tari ca cel din faţa noastră îşi calculau mişcările dinainte.

La neştiinţa noastră se adăuga încetul cu încetul oboseala, provocată mai ales de interminabilele minute de gîndire ce-i erau necesare lui Czentovic. Încetineala acestuia îl scotea vizibil din sărite pe compatriotul meu. Observam neliniştit că nu-şi mai găsea locul pe scaun. Aprindea nervos ţigară după ţigară sau lua note la repezeală. Începu să comande sticle cu apă minerală, pe care le dădea pe gît. Era limpede că-şi calcula mişcările de o sută de ori mai repede decît Czentovic. Cînd acesta din urmă se hotăra, în sfîrşit, după ce se gîndise şi se răzgîndise, să mute o piesă cu mîna sa greoaie, eroul nostru

zimbea, cu aerul cuiva care ar fi prevăzut de mult manevra, şi răspundea pe loc. Creierul lui lucra atit de repede, incit pesemne că prevedea dinainte toate şansele partenerului său. Şi cu cit Czentovic se hotăra mai anevoie, cu atit nerăbdarea celuilalt se făcea tot mai simţită. In timp ce aştepta astfel, pe buzele lui se întipărea o expresie de contrarietate aproape ostilă.

Dar Czentovic nu se lăsa defel impresionat de atita lucru. Pe măsură ce piesele se răreau pe masa de şah, el cădea şi mai mult pe ginduri, posomorit şi tăcut. Pină la cea de-a patruzeci şi doua mişcare, partida durase două ceasuri şi trei sferturi, iar noi o urmăream cu o privire năucă de oboseală.

Unul din cei doi ofiţeri plecase, iar celălalt citea o carte şi arunca cite-o privire asupra mesei de şah doar atunci cind unul sau celălalt partener juca. Deodată — era rindul lui Czentovic — se produse ceva neaşteptat. Campionul apucase calul ca să-l mişte, şi domnul B., văzindu-l ce face, se ghemui ca o pisică gata să sară. Incepu să tremure din tot corpul, mută regina cu un gest sigur şi strigă triumfător: „S-a terminat! Am incheiat socotelile!". Se aruncă inapoi, işi incrucişă braţele pe piept şi se uită sfidător la Czentovic cu ochii in care pilpiia o lucire fierbinte.

Ne aplecarăm toţi asupra mesei de şah ca să urmărim manevra aceasta anunţată pe un ton atit de triumfător. La prima privire nu se vedea nimic ameninţător. Exclamaţia prietenului nostru se raporta pesemne la o dezvoltare ulterioară a situaţiei, dezvoltare pe care noi, diletanţi mărginiţi, n-aveam cum s-o prevedem. Czentovic fu singurul care nu făcuse nici o mişcare cind vorbise partenerul său. Işi păstrase calmul de parcă nici nu auzise. Nu se intimplă nimic. In linişte deplină din sală răsuna tic-tacul ceasului pus pe masă ca să măsoare intervalul intre două mişcări. Se scurseră trei minute, apoi şapte, opt, Czentovic nu se mişca, dar ni se păru că, din pricina efortului pe care-l făcea, nările i se dilataseră şi mai mult.

Aşteptarea era din ce in ce mai insuportabilă pentru noi, ca şi pentru domnul B., care se ridică dintr-o săritură şi incepu să străbată fumoarul de la un capăt la altul, la inceput incet, apoi din ce in ce mai repede. Toţi ochii erau indreptaţi cu mirare asupra lui, iar eu eram extrem de neliniştit. Tocmai imi dădusem seama că, in ciuda enervării sale, măsura mereu aceeaşi porţiune de loc; ai fi zis că o stavilă invizibilă il oprea in mijlocul camerei şi-l obliga să se intoarcă. M-au trecut fiorii cind am inţeles că refăcea fără să vrea acelaşi număr de paşi ca in camera sa de hotel. Da, pesemne că intocmai aşa se plimbase luni intregi, ca o fiară in cuşcă, cu miinile crispate şi umerii aplecaţi, in timp ce in privirea sa fixă şi febrilă se aprindea lucirea roşie a nebuniei. In clipa aceea mai avea incă toată prezenţa de spirit, căci se intorcea din cind in cind nerăbdător spre masă, pentru a vedea dacă Czentovic se decisese.

Nouă, zece minute se scurseră astfel. Se intimplă apoi ceva la care nimeni nu se aştepta. Czentovic işi ridică incet mina lui greoaie. Fiecare aştepta neliniştit să vadă ce avea el să facă.

(Continuare in numărul viitor)

2012

CLUB

COLECȚIA Povestiri ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE

cpsf.info

prelucrare
&
editor
Costin Teo Graur

i.m. Pompilu

Au scanat, corectat, prelucrat.

Ceea ce nu au fost în stare redacțiile Știință și tehnică
sau cei care au dat să continue CPSF, au reușit, cu multă dăruire,
muncă și cheltuială, acești entuziaști.

Lor trebuie să le mulțumim pentru că avem acum posibilitatea
să (re)citim legendara Colecție.

clandher
flash_gordon
evilgheorghe
krokodyllu
progressivefan3
car_deva
coolio
fractalus
panionios
nid68
un anonim (RK)
Gyuri
hunyade
dl. Dan Lăzărescu
Cilly Willy
fizikant
Doru Filip
connieG

(dacă este omis cineva, vă rog un email și reparăm greșeala!)

Pentru a vă asigura primirea regulată a revistei „Știință și Tehnică" și a colecției „Povestiri științifico-fantastice" în perioada concediilor de odihnă și a vacanței de vară, prelungiți-vă abonamentele din timp.

Abonamentele la revista „Știință și Tehnică" și la colecția de „Povestiri științifico-fantastice" se primesc pînă cel mai tîrziu în ziua de 23 a lunii, cu deservire în a doua lună următoare.

Abonamentele se primesc de către difuzorii de presă din întreprinderi, instituții și de la sate, secțiile de difuzare a presei, precum și de către factorii și oficiile poștale.

Prețul abonamentelor la colecție:

3 luni	9 lei
6 luni	18 lei
1 an	36 lei

APARE DE TREI ORI PE LUNĂ - PREȚUL 1 LEU